

Ava silmad!

Käsiraamat vägivalda kogenud naistele

Sirkka Perttu
Päivi Mononen-Mikkilä
Riikka Rauhala
Päivi Särkkälä

Originaalteos: Päänavaus selviytymiseen
Väkivaltaa kokeneiden naisten käsikirja

Copyright © Naisten Kulttuuriyhdistys

Illustratsioonid Ilona Ilottu
Kaanekujundus Erika Kovanen
Küljendus Seija Ståhlberg
Tõlge Peeter Maimik

Raamatu tõlkimist ja väljaandmist toetas
Soome Sotsiaal- ja Tervishoiuministeerium

Soolise võrtsuse alased publikatsioonid sari 2001:1

ISSN 1236-9977

ISBN 952-00-0962-0

Gummerus Kirjapaino OY
Jyväskylä 2001

Eestikeelse väljaande eessõna

Soomes on viimased 10 aastat intensiivselt tegeldud perevägivalda ja naiste vastu suunatud vägivalda ennetamise probleemidega.

Uurimused ja statistika on näidanud, et vägivald on laialdasem, üldisem, levinum kui seda varem arvati olevat.

Ka osalemine rahvusvahelistes inimõigustega tegelevates organisatsioonides avardas ja pakkus uusi lähenemis- ja käsitusviise. Vägivaldade hakati nägema inimõiguste rikkumisena, tõkkena võrdõiguslikkuse ja arengu teel, mille kõrvaldamist liikmesriikide valitsustelt oodati. Kogemused näitasid, et kuigi tegemist on mitmetahuliste ja raskete probleemidega, võis neid siiski asuda lahendama. Üheks kandvamaks ideeks oli vägivallatseja seadmine vastutavaks oma tegude eest. Vägivalla kasutamist ei tohi põhjendada traditsioonide, alkoholi kasutamise, armukadeduse ja muu sellisega.

Vägivallaga seotud probleeme püüti mõjutada ka seadusi muutes, probleemi ja selle ilmnemist puudutavat informatsiooni tootes ja seda levitades, professionaalseid abilisid koolitades ja teenuseid arendades.

Nende eesmärkide nimel tegutses muuhulgas võrdõiguslikkuse nõukogu koostöös vastava valdkonna ametnike, asutuste, instituutide ja spetsialistidega. Seda tööd on jätkatud Sotsiaal- ja Tervishoiu- ja Uurimis- ja Arenduskeskuse (STAKES) juures tegutseva 5 aastat (1998-2002) kestva vägivalda ennetamise projekti ja selle regionaalsete koostöörühmade raames.

Ühe uue tegutsemisvormi tulemusena valmis aastal 1999 professionaalsete abilisite ja vägivaldade kogunud ja sellest pääsenud naiste ühistööna käsiraamat, mille tõlge nüüd ka eesti ja vene keeles ilmub.

Raamatu tõlkimist ja väljaandmist toetas Soome Sotsiaal- ja Tervishoiuministeerium.

Palju tänu autoritele, tõlkidele ja neile arvukatele isikutele ja osapooltele, kelle tegevus on kaasa aidanud, et käsiraamat ilmavalgust näeks.

Loodan, et vägivalda kogenud naiste kogemused julgustavad teisigi naisi abi otsima ja pakuvad vahendeid, kuidas end vägivallaspiraalist välja rebida.

Helsingis, 6. aprill 2001

Elina Sana
võrdõiguslikkuse nõukogu peasekretär

Saateeks

Eesti lugejani jõuab esmakordselt väljaanne, mis käsitleb üht meie ühiskonnas seni käsitlemata varjukülge – naistevastast vägivalda. Erinevalt teistest Euroopa riikidest, kus selle inimõiguste rikkumisega võitlemiseks on rakendatud ulatuslikke programme, on see nähtus Eestis laiemalt teadvustamata.

Raamat on eelkõige mõeldud nendele naistele, kes vägivalda on kogenud või kogevad. Raamat peaks aitama selle nähtuse olemust ja sellega toimetulemist mõista inimestel, kes oma koduseinte vahel üht või teist liiki vägivalda all kannatavad, sellest rääkida häbenevad või ennast süüdistavad.

Selle väljaandega peaksid tutvuma ka seadusloojad ja poliitikud, politsei- ja sotsiaaltöötajad, meedikud ja psühholoogid, õpetajad ja teadurid, sest naiste vastu suunatud vägivald ühiskonnas on nähtus, mida käsitletakse inimõiguste rikkumisena ja probleemina, mille lahendamine sõltub erinevate institutsioonide koordineeritud tegevustest.

Väljaanne on valminud Soomes ja põhineb seal väljakujunenud abisüsteemidele ja soovitudele. Põhimõtteliselt samad süsteemid kehtivad ka Eestis, ainult et sellised abivõrgustikud ohvritele pole veel täielikult välja kujunenud. Veel pole teada ka keskusi, kust vägivallatsejad enda käitumise korrigeerimiseks abi saaksid.

Väljaande lõpus on toodud kontaktandmed nende Eesti organisatsioonide kohta, kelle poole võib pöörduda nõu ja abi saamiseks.

Täname Soome Sotsiaal- ja Tervishoiuministeeriumi ning võrdõiguslikkuse nõukogu, kelle toetusel nii eesti- kui ka venekeelne tõlge on jõudnud lugejateni.

Ülle-Marike Papp
EV Sotsiaalministeeriumi
võrdõiguslikkuse büroo juhataja

Sisukord

Lugejale	6
Milline on võrdõiguslik paarisuhe?	8
Mis on naiste vastu suunatud vägivald?	10
Kas teadsid, kui levinud on naiste vastu suunatud vägivald?	13
Arvamusi ja fakte naiste vastu suunatud vägivalda kohta	15
Kuidas keegi, keda armastan, võib mulle midagi sellist teha?	20
Miks on lahkumine nii raske?	22
Vägivald murendab enesevääriskust	22
Vägivalda ja helluse vaheldumine	22
Lapsed	23
Ebakindel tulevik	25
Religioossed põhjused	25
Lähedaste hoiakud	26
Paarisuhtevägivalda mõju lastele	27
Kuidas hoiduda vägivaldsest suhtest?	29

Abi saamine 31

Vägivalda põhjustatud reaktsioonid	32
Turvalisusega seonduvaid juhiseid	34
Arstiabi	39
Politseiabi	40
Turvakodu	43
Muud toetusvõimalused	45
Muid tähtsaid nõuandeid	47
Juriidilisi juhiseid naistele	50
Vägivallakuriteod	50
Seksuaalkuriteod	50
Süüdistusest loobumine	51
Lähenediskeeld	52
Lahutus ja laste eest hoolitsemine	54
Lepitamine kuritegude ja konfliktide puhul	56
Naise põhiõigused	59
Kasutatud kirjandus	60
Märkmeid	62

Lugejale

Sinu käes on vägivalda kogenud naistele mõeldud käsiraamat. Koostasime selle sinule, kes sa oled olnud oma poiss-sõbra, elukaaslase või abikaasa, varasema (elu)kaaslase või oma lapse sooritatud vägivalda objektiks. Kirjutasime selle raamatu, et aidata sind identifitseerida vägivalda ja selle mõjusid sinu elus. Tahame tutvustada sulle ka võimalusi, mille abil võid vägivallaspiraalist välja pääseda.

Juhend on loodud vägivallast pääsenud naiste ja spetsialistide koostööna. Advokaat Terhi Eriksson on koostanud juriidilised juhised. Koolitaja, tervishoiuagister Sirkka Perttu on täiendanud juhendit ja kandnud hoolt selle terviklikkuse eest. Juhendile andsid oma hinnangu ja tagasisideme ka paljud sotsiaal- ja tervishoiutöötajad. Selle käsiraamatu eeskujuna, mallina oleme tarvitanud muudes maades avaldatud juhendeid, kus naistele õpetatakse, kuidas elus toime tulla. Idee kirjutada selline juhise on pärit õhtustest aruteludest, mille jooksul vägivalda kogenud naised jagasid oma kogemusi ja julgustasid üksteist toime tulema.

Meie lähtekoht on, et igasugune teist inimest alistav, alandav ja kontrolliv käitumine sisaldab vägivalda tunnuseid. Vägivald ei ole alati füüsiline. Juba see, kui teine osapool peab pidevalt kaaluma, mida öelda, mida mitte, ja mõtlema, kuidas käituda, on isiksust lõhestav vägivald. Üritame vägivalda valgustada võimalikult mitmest aspektist, et esile tuua selle tavaliselt märkamatuks jäävaid külgi. Muutus võib käivituda tihti just oma olukorra teadvustamise kaudu.

Meie kogemused aitamissüsteemidest on erinevad, kirevad. Halvim on see, kui aitaja süüdistab abi otsivat naist viljatute arutlustega vägivallani viinud käitumise pärast. Meie vaatevinklist võib vägivaldsele kaaslasele ja vägivaldaobjektile liiga varajane paariteraapia pakkumine probleemi ainult süvendada. Tihti pole suhte säilitamine omaette eesmärk. Vägivalla taustaks ei ole ka teineteise mõjutamine. Toimepandud vägivalda eest vastutab alati vaid vägivalda sooritaja, mitte objekt, kellele vägivald on suunatud. Nii mees kui ka naine vajavad selles olukorras spetsiifilist, erilist, kombineeritud abi.

Selle käsiraamatu eesmärk on anda naistele teadmisi ja lootust, et võimalus muutusteks on olemas. Tahame, et ükski naine ei

alistuks vägivallale. See brošüür ei suuda siiski olla mõistva ja kannatliku inimese aseaineks. Oleme tähele pannud, et aitajad ja abivajajad räägivad tihti erinevat keelt, mistõttu palju aega ja töötunde kulub asjaolude selgitamisele. Loodame, et see brošüür aitab ka aitajat naiste toetamisel ja vabanemisel vägivallaspiraalist. Igal naisel on õigus toetusele, õiglusele ja austusele. Ükski naine ei ole vägivalda ära teeninud ega ole selles süüdi.

Soomes on hakatud aitama mehi, kes tahavad saada lahti oma vägivaldsest, alistavast ja kontrollivast käitumisest. Neile on loodud mitmeid kohti, kust nad saavad abi, samuti võivad nad sinna helistada. Hindame seda tööd, sest nii mõnedki mehed on abi saanud just sealt. Vägivalda kogunud naiste jaoks ei ole kahjuks veel konkreetset abi. Ainsateks kohtadeks, kust nad abi saavad, on naiste turvakodud, seksuaalse vägivalla ohvreid abistav kriisikeskus *Tuginaine* ning mõned üksikud tugipunktid. Vägivalda kogunud naised vajavad oma, just nende vajaduste rahuldamiseks mõeldud telefoniliine ja "madala valulävega" aitamiskeskusi, kus töötavad naiste toetamisele spetsialiseerunud professionaalid ja vabatahtlikud.

Lähisuhetes toimuv vägivald on kuritegu. See ei ole kuritegu ainult naise vastu, vaid õõnestab soolise võrdõiguslikkuse arengut ja kogu ühiskonna demokraatiat. Kuid ikkagi ei peeta lähisuhetes toimuvat vägivalda niisama suureks kuriteoks, kui seda on ohvrile tundmatu poolt toime pandud peksmine või vägistamine. Paljud naised, kes on soovinud, et vägivalda tarvitanud meeste suhtes rakendataks juriidilisi sanktsioone, on kokku põrganud vägivalda alahindavate ja isegi ohvrit süüdistavate hoiakutega. Soovime, et üha rohkem naisi võiksid saada õiglase kohtlemise osaks ka seaduse ees.

Tahame julgustada iga vägivalda kogevat naist. Usume, et oled taiplik, leidlik ja sind iseloomustab võime tulla toime, kuid ära jää oma probleemidega üksi. Loodame, et see käsiraamat on üheks vahendiks sinu toimetulemisel. On tuhandeid naisi, kes on üle elanud samasuguseid olukordi ja jõudnud turvalisse ellu. Kõigil naistel ja nende lastel on õigus elada vabalt, ilma kartuse ja hirmuta.

Helsingis, oktoobris 1999
Sirkka Perttu
Päivi Mononen-Mikkilä
Riikka Rauhala
Päivi Särkkälä

Milline on võrdõiguslik paarisuhe?

Terved ja positiivsed inimsuhted on ühed neist paljudest asjadest, mis teevad elu õnnelikuks ja täiuslikuks. Inimesed igatsevad lähedasi, sooje sidemeid teiste inimestega. Meie eluteel on mitmesuguseid inimsuhteid, mis kõik on erinevad. Mõned suhted rahuldavad meid, mõned mitte ja panevad meid rohkem või vähem muretsema. Paarisuhe on üks tähtsamaid inimsuhteid meie elus. Võrdõiguslikkus on terve ja tasakaaluka paarisuhte olemuslikuks jooneks.

Võrdõiguslikku partnerlust ja võrdõiguslikku suhtesse kuuluvaid jooni on üsna raske määratleda ja tuvastada, sest naise roll on traditsiooniliselt koormatud erinevate kohustuste ning vastutuste stereotüüpidega. Naist peetakse, tihti seda mitte teadvustades, esmase vastutajana pere ja paarisuhte heaolu eest. Seetõttu peavad paljud naised jätma oma vajadused tagaplaanile, tihti oma heaolu arvel. Järgnev joonis 1 aitab sul hinnata oma paarisuhet ja selle olukorda võrdõiguslikkuse vaatenurgast lähtudes.

Joonis 1. Kas sinu suhe põhineb võrdõiguslikkusel?

Avameelne dialoog ja siirus

- konfliktide puhul mõlemat osapoolt rahuldavate lahenduste otsimine
- positiivne suhtumine muutustesse
- kompromissivalmidus

Sõbralik käitumine

- selline kõne ja käitumine, et naine tunneb end olevat turvalises ja meeldivas olukorras, kui ta midagi räägib või teeb

Majanduslik partnerlus

- ühine majanduslike otsuste tegemine
- mõlema osapoolle majanduslik kasu

Austus

- mõistev, leplik kuulamine
- hingeline toetus ja mõistmine
- seisukohtadest lugupidamine

võrdõiguslikkus

Jagatud vastutus

- ühiselt kokku lepitud, aus tööjaotus
- ühine otsustamine pere olukorda puudutavates küsimustes

Usaldus ja toetus

- naise eesmärkide toetamine
- austab naise õigust tunnetele, sõpradele, tegevusele ja arvamustele

Vastutus vanemlikes küsimustes

- vanemaks olemise vastutuse jagamine
- positiivne ja vägivaldatu suhtumine lastesse

Ausus ja usaldus

- iseenda eest vastutamise omaksvõtt
- varem sooritatud vägivalda teadvustamine
- oma vigade omaksvõtt
- avatud ja aus suhtlemine

Mis on naiste vastu suunatud vägivald?

Vägivald on käitumine, mille käigus hirmutamist ja ähvardamist kasutades saavutatakse võim teise inimese üle. Vägivald tähendab ka teise inimese käitumise, mõtete ja tunnete kontrollimist. Võimu ja kontrolli saavutamise ning kasutamise meetodid on näiteks sõimamine, alandamine, häbistamine, süüdistamine, ähvardamine, hirmutamine ning füüsilise, seksuaalse ja majandusliku vägivalda tarvitamine, naise enda omaks pidamine (armukadedus) ning tema elule piiride seadmine.

Naiste vastu suunatud vägivalda all peetakse silmas soolist vägivalda, mis võib avalduda mitmel moel. See võib olla füüsiline, vaimne või seksuaalne vägivald. Ka vägivaldaga ähvardamine, millekski sundimine ja vabaduse võtmine on vägivald. Vägivalda liigid on ka seksuaalne ahistamine, tülitamine ja ärakasutamine, vägistamine abielus, naiste ja tüdrukute ümberlõikamine ning naistega kauplemine ja prostitutsioonile sundimine. Naised võivad kogeda vägivalda töökohtades, õppeasutustes ja kodus. Paarisuhtevägivald on kõige laiemalt levinud lähisuhetes toimuv vägivaldaliik. Tuttavate või lähedaste inimeste vastu suunatud vägivaldas on sageli süüdi mehed. Ohvrid on tihti igas eas naised. Nad võivad olla lapsed, noored, keskealised või vanurid.

Füüsiline vägivald: Füüsiline vägivald võib ulatuda kinnihoidmisest juustest kiskumiseni, laksuandmisest rusikahoopide jagamise ning jalaga löömiseni, kägistamisest ja igasuguste relvade kasutamisest kuni roimadeni. Naistele tekitatud vigastused, haavad, traumad vahelduvad sinistest laikudest, muhkudest, muljumishaavadest kuni püsivate kahjustuste ja vigastusteni, nagu kuulmis-, nägemis- või liikumisvõime kaotamine. Lisaks võib raseduse ajal toimunud peksmine, kolkimine, materdamine, vägivalda tarvitamine viia raseduse katkemiseni.

Seksuaalne vägivald: Sageli kaasneb see füüsilise vägivaldaga või viib füüsiline vägivald kulminatsioonis seksuaalvahekorrale sundimisele ja vägistamisele. Seksuaalne vägivald on ka igasugune naisele soovimatu seksuaalne puudutamine ja tähelepanu soovimatu osutamine. Kui seksuaalne vägivald kaasneb paarisuhtega, on see vaimselt kõige hävitavam, hukatuslikum, katastroofilisem ja alandavam vägivaldavorm. Suurima osa seksuaalsest vägivaldast,

sealhulgas vägistamistest on naiste kallal toime pannud naise lähedased või tuttavate hulka kuuluvad mehed. Ka lapsed võivad olla seksuaalse vägivalla objektideks.

Vaimne vägivald: Vaimne vägivald võib olla jätkuv sõnaline vägivald, "tummfilm", karjumine ja söimamine või sõnatu ähvardus. Selle all mõistame ka teise järel käimist, jälgimist, häirimist või ähvardamist. Vaimseks vägivallaks on ka naisele kuuluvate esemete ja vara hävitamine ning julm käitumine tema lemmikloomadega. Ka lapsi võidakse kasutada vaimse vägivalla ja kontrolli vahenditena. Vaimne vägivald on paljuski varjatud vägivald. Selle eesmärk on murendada, purustada ohvri usku, lootust ja eneseusaldust, tema mõtlemis- ja mõistmisvõimet.

Füüsiline ja seksuaalne vägivald või nendega ähvardamine on kõige üldisemalt levinumad naisele suunatud vägivalla vormid paarisuhtes. On tüüpiline, et vägivalla eri vormid esinevad koos. Füüsilise peksmise, kolkimise, materdamisega kaasneb tihti ka seksuaalne vägivald ja vägistamine. Kõik vägivallavormid sisaldavad alati vaimset vägivalda. Paljusid võimu ja kontrolli vorme on raske märgata. Nende tuvastamine paarisuhtes võib võtta palju aega, sest mehe vägivaldne käitumine võib olla alguses peaaegu märkamatu manipuleerimine, kontroll ja naise elu raamidesse seadmine. Kontrollimine tähendab naise mõtete, tunnete ja käitumise suunamist, juhtimist. Füüsiliseks võib vägivald muutuda tihti alles hiljem. Joonis 2 aitab sind võimu, kontrolli ja vägivalla identifitseerimisel.

12 Ava silmad

Joonis 2. Kas leiad oma paarisuhtest võimu ja kontrolli vorme?

Majanduslik vägivald ja allutamine

- takistab naist saamast tööd või käimast tööl
- naine peab paluma majandusraha / mees annab nädalaraha
- mees ei anna naisele raha

Vaimne vägivald

- sunnib naist tundma end pahana
- sööm ja halvustamine
- sunnib naisele peale arvamust, et ta on vaimuhaige
- mees "mängib" naisega, olles kord südamelik ja hell, kord vägivaldne
- eitab vägivaldajuhtumeid: "sa liialdad", "ma ei teinud ju midagi"
- süüdistab naist vägivallas

Hirmutamise

- paneb naise kartma oma ilme, liigutuste, tegude, karjumisega, lõhkudes ja hävitades asju ja naisele kuuluvaid esemeid ja omandit

Eraldamine, isoleerimine

- naise elu kontrollimine - kellega ta kohtub, kellega räägib, kuhu ja millal läheb

võim ja kontroll

Meeste eesõiguste ja võimuasendi ärakasutamine

- kohtleb naist nagu teenijat
- teeb kõik "suured" otsused üksi
- käitub, nagu oleks maja peremees

Seksuaalne vägivald

- naine on sunnitud tegema vastumeelseid seksuaalseid tegusid
- taob, peksab naist, tema intiimseid kehaosi
- kohtleb naist seksiobjektina

Ähvardamine

- hirmutab ja ähvardab naist vaimselt haavata
- ähvardab, et võtab emalt lapsed ära
- ähvardab, et teeb enesetapu, kui naine üritab lahutada
- ähvardab teatada ametnikele, et naine on halb ema

Laste kasutamine vägivallavahendina

- kasutab lapsi naises süütunde äratamiseks
- kasutab lapsi sõnumitoojate, informaatoritena
- kasutab lastega kohtumise õigust vägivaldaga ähvardamiseks

Kas teadsid, kui levinud on naiste vastu suunatud vägivald?

Ükskõik milline naine, olenemata tema east, etnilisest päritolust, usutunnistusest, elustiilist, haridustasemest või majanduslikust ja ühiskondlikust positsioonist võib osutada vägivaldahaavriks. "Tüüpilist" vägivaldahaavrit ei ole olemas. Suurim on naiste risk osutada vägivald objektiks just lähisuhetes. Uurimused näitavad, et naised kardavad kõige rohkem osutada tundmatu mehe põhjustatud vägivald ohvriks, kuigi enamik peksmistest, vägistamistest ja muust naiste vastu suunatud vägivallast toimub tegelikult kodus. Samuti saavad naised kõige rohkem vigastada lähisuhetes toimuva vägivalla läbi. Lähisuhete vägivaldsus on tõsine ühiskondlik probleem, millel on mitmesuguseid tervist ja elukvaliteeti nõrgendavaid tagajärgi nii naistele kui ka nende lastele.

Soome Statistikeskuse uurimuse "Usk, lootus, löömine" (Heiskanen ja Piispa 1998) järgi on Soomes naiste vastu suunatud vägivald paarisuhetes ja muudes lähi- ning tutvussuhetes üldlevinud. Paarisuhetes toimuvast vägivallast moodustab suurima osa füüsiline vägivald. Järgnevatest arvudest märkad, et sa ei ole ainus, kes on vägivald pidanud kannatama. See võib aidata sind mõista, et vägivald pole tingitud sinust või sinu omadustest.

14 Ava silmad

Soomes

- on 40% naistest pärast 15-aastaseks saamist langenud mehe füüsilise või seksuaalse vägivalda või vägivallaga ähvardamise objektiks;
- on 52% naistest pärast 15-aastaseks saamist kogenud soolist ahistamist ja tülitamist;
- on 29% naistest enne 15-aastaseks saamist kogenud vägivalda, seksuaalselt ähvardavat käitumist või seksuaalsuhtele sundimist;
- on 50% naistest olnud oma endiste elukaaslaste või abikaasade vägivalda või ähvarduste objektiks;
- jätkas 36% kooselu ajal vägivalda tarvitanud meestest vägivalda ka pärast lahutamist;
- on olnud 22% paarisuhtes elavatest naistest praeguse elukaaslase või abikaasa poolt toime pandud füüsilise või seksuaalse vägivalda või vägivallaga ähvardamise objektideks. 112 000 naist kogeb aasta jooksul paarisuhtes vägivalda ning neist 90 000 on füüsilise vägivalda objektiks;
- satub 18-74-aastastest naistest keskmiselt 306 igal päeval oma paarisuhtes füüsilise või seksuaalse vägivalda või nendega ähvardamise objektiks;
- satub 18-74-aastastest naistest keskmiselt 246 igal päeval oma paarisuhtes füüsilise vägivalda objektiks;
- satub igal 6. minutil üks naine elukaaslase või abikaasa füüsilise vägivalda (peksmine) ohvriks;
- sureb igal teisel nädalal üks naine lähisuhtes toimunud vägivalda tagajärjel.

Arvamusi ja fakte naiste vastu suunatud vägivalda kohta

Meie ühiskonnas esineb arvukalt arvamusi ja ka müüte, mille abil seletatakse naiste vastu suunatud vägivalda. Vähesed teadmised, stereotüübid ja arvamused säilitavad, toetavad, peavad üleval vägivalda ja annavad vägivalda sooritajate arvates selle kasutamisele õigustuse. Arvamused juhivad ka vägivalda ja selle tagajärgede ning tähenduse alahindamise ja tähtsusetuks tunnistamiseni. Arvamuste taustaks on teadmiste puudumine, tahtmine mõista vägivallatsejaid ning negatiivsed hoiakud ohvriteks olevate naiste suhtes. Järgnevalt käsitleme kümnet kõige tavaliseimat stereotüüpi.

1 Vägivald lõpeb, kui "kolime kokku", "abiellume", "saame lapse"

Peaaegu alati, kui suhtes on olnud vägivalda kurameerimise, sõbrustamise, "käimise" ajal, jätkub see hiljem ka elumuutustele ja suhete stabiliseerumisele vaatamata. Koos suhte püsivamaks muutumisega vägivald vaid laieneb ja muutub üha regulaarsemaks ning tõsisemaks. Ühtekolimine, abiellumine, raseduse algus või lapse sünd võivad lisada vägivallatsejale kindlustunnet naise omamise suhtes. Sel perioodil ei tasu tal eriti karta, nagu võiks ta naise oma käitumise pärast kaotada. Kontroll oma vägivaldsuse üle väheneb. Tarvitanud korraks vägivalda, ületab mees vägivalda kasutamisega kaasneva vaimse tõkke. Seejärel hakkab vägivalda tarvitamise lävi kord-korralt madalduma. Vägivald paarisuhetes on kuritegu, millel on väga suur risk korduda.

2 Vägivald on tülitsemine ja võimuvõitlus paarisuhetes

Kõikides paarisuhetes on erimeelsusi ja peaaegu kõikides tülitsetakse. On loomulik ja lubatud, et kahel inimesel on erinevad arvamused ja arusaamad. Vägivald pole siiski seesama, mis tülitsemine. Vägivalla puhul ei pea kaks inimest omavahel nõu. Vägivald ei ole ka kahe inimese võrdne riid, vaid see on mehelt

16 Ava silmad

naisele suunatud, naise vastu tarvitata vägivald, peksmine, ähvardamine, terroriseerimine ja alandamine. See on võimu kasutamine, mille puhul üks dikteerib teisele, kuidas tuleb elada, olla, suhelda ja paneb paika tegutsemise reegleid, tehes seda vägivalda, ähvardamist ja hirmutamist kasutades. Tihtipeale algab vägivald ilma eelneva tlitsemiseta. Vägivallatseja võib ka tahtlikult enne tekitada tüli, et õigustada vägivalda kasutamist ja sundida ohvrit tundma end olevat süüdi ning kandma vägivalda ees vastutust.

3 Naine põhjustab ise oma käitumisega vägivalda puhkemise

See on arvatavasti kõige tavalisem ja kõige laiemalt levinud arvamus. Selle arvumuse järgi naine provotseerib meest vägivaldselt käituma näiteks lksutamise, torisemise, vastuhakkamise, märkuste tegemise, kurtmise või nõudmistega. Samasugune eksiarvamus on ka see, et naine ahvatleb, meelitab, peibutab meest teda vgistama! Selles mtlemisviisis nahakse naist süüdlasena vägivallas. Naisele pannakse vastutus ohvriks sattumise eest; on ju ta selle ise "ra teeninud" oma käitumisega. Keegi siiski ei ole vägivalda ära teeninud. Naised satuvad vägivallatsemise ohvriks näiteks siis, nad paluvad mehelt toiduraha, kui lõunasöök pole mehe töölt kojutuleku ajaks valmis, kui mehe arvates toit polnud hea või kui lapsed ei kuula sõna. Tihti ka kõigest üks "vale" kisimus "valel ajal" on juhtinud meest vägivalda kasutama. Tegelikult naised puavad muuta oma käitumist ja olla vägivallatsejale meelepärased ning sellega ära hoida vägivalda puhkemist. Varsti märkavad naised ikkagi, et nad on võimetus vägivalda ennetama, pidurdama, takistama ja lõpetama, kui nad ritavad täita vägivalda tarvitaja ootusi või nõustudes ja alistudes tema nõudmistele. Nad saavad aru, et mehele jrelekiitmine, tema tahte järgimine, vastuhakk või enda kaitsmine ei vii samuti vägivalda lõppemiseni. Vägivald ei sõltu ohvri käitumisest või selle muutumisest.

4 Naised jäävad vgivaldsetesse suhetesse vabatahtlikult

Vägivald kutsus ohvris esile häbi, sdioleku- ja alandatusetundeid ning depressiivset hirmu. Pidev vgivallaohu all elamine on vaimselt lagundav, eriti siis, kui vägivalda kasutatav mees osutab ka hellust ja

armastust. Varjamine ja vaikimine on oluline osa vägivaldast. Vägivalla saladuses pidamine annab mehele võimaluse jätkata vägivalda ja säilitada tal endast teiste silmis pilti kui meeldivast inimesest. Naised häbenevad mehe käitumist ja oma alistumist. See viib tihti naise isoleerumiseni inimsuhetest ja sotsiaalsest elust. Sellest püünisest on raske pääseda.

Suuremaid põhjusi, miks suhet säilitatakse, on hirm - hirm vägivaldse ees, hirm kättemaksu ees ja selle ees, et vägivald ei lõpe kunagi, hirm enda toimetulemise pärast kas üksi või koos lastega. Vägivallatseja põhjustab ja tugevdab neid hirme oma käitumisega. Tihti vägivallatsejad ei taha lahutada või ei nõustu sellega. Samuti keelduvad nad tavaliselt ühisest kodust ära kolimast, mis raskendab naise ja laste olukorda endisega võrreldes veelgi rohkem. Lahutada kavatseva naise ja mõnikord ka laste elu on sageli ohus. Lahutusaeg on kõige riskialdim aeg naistele, sest tõsiseimad vigastused ja mõrvad toimuvad just sellel perioodil. Lisaks sellele ei lõpe vägivald sageli lahutusega, vaid võib kesta veel mitu aastat. Seepärast vajavad naine ja lapsed toetust ja kaitset ka pärast lahutust. Vägivaldsesse suhtesse jäämine ei ole vabatahtlik ega tulene eeskätt armastusest.

5 Vägivalla objektideks olevad naised on vaimse kõrvalekaldega, oma hingeelult eripärased, vaimselts tasakaalutud, vaimse puudega, vaimuvaesed või alaarenenud

Vägivalda kogevad naised ei ole vaimuvaesed või teistest erinevad. Kuid ikkagi kannatavad naised mitmel kombel vägivald all. Vägivald põhjustab ohvrile alati hingelise kriisi ja trauma ning mõjutab sügavalt naise enesetunnet, minapilti ja inimväarikust. Vägivald tekitab vaimseid probleeme ka pere lastele. Tihti püüab vägivallatseja oma käitumise salastamiseks või oma vägivallategude õigustamiseks naisele ja teistele näidata, et ohver on vaimsete häiretega. See on ka üks viis, kuidas oma ohvrit alistada või teda nulliks muuta.

18 Ava silmad

6 Vägivalda põhjustab narkootikumide ja/või alkoholi kasutamine

Alkoholi või narkootikume ei või pidada otseselt vägivalla põhjustajateks, kuigi nii mõnigi kord käib vägivaldne käitumine nende kasutamisega kaasas. Alkoholi osa vägivallas hinnatakse üle. Isegi täiesti kained mehed kasutavad vägivalda. Kogemused on näidanud ka seda, et vägivald ei lõpe tingimata isegi siis, kui mees hakkab karsklaseks. Mees võib lõpetada küll füüsilise vägivallatsemise, kuid vaimne vägivald ja naise kontrollimine võivad jätkuda. Vägivald võib omandada ka uusi vorme.

Soome kultuuris peetakse joomisega kaasnevat vägivalda loomulikuna ja see leiab suuremat mõistmist. Joomine annab kergesti sotsiaalselt heakskiidetud põhjuse vägivalla kasutamiseks. Vägivalla kasutamise juured on siiski sügavamal kui alkoholi või narkootikumide tarbimises. Selle taga on tarve näidata võimu ja üleolekut ning naist naist kontrollida. Mehel, kellel on alkoholi- või narkoprobleem ja kes on vägivaldne, on vaja lahendada kaks erinevat probleemi: alkoholi- või narkoprobleem ning vägivaldne käitumine.

7 Mees käitub vägivaldselt, sest tal on olnud raske lapsepõlv

Soome Statistikeskuse uurimuse kohaselt (Heiskanen ja Piispa 1998) 40% meestest, kes olid vägivaldsed praeguse (suhte-) abielupoolega, olid näinud samalaadset mudelit oma lapsepõlve kodus. Vanemad on lastele samastumise objektid, mudelid meestest ja naistest. Isa käitumist jälgides kujunevad väikeses poisis hoiakud naise rolli, väärtuse ja positsiooni suhtes. Kui käitumismudel on vägivaldne, siis ta omandab arusaama, et vägivallaga võib jõuda teise inimese suhtes valitsevale positsioonile ja saada kasu. Täiskasvanuna võib ta siiski muuta oma suhtumist ja käitumist. Täiskasvanuna on mees täielikult vastutav oma käitumise, valikute ja elu suuna eest. Lapsepõlve raskeid kogemusi või vale mudelit ei tohi lugeda põhjuseks, mis võimaldaks vägivalda heaks kiita.

Vägivalda kasutataval meestel on olnud mitmesuguseid erinevaid lapsepõlvi. Probleemsest lapsepõlvest ei tulene tingimata see, et täiskasvanu käitumine saab olema vägivaldne. Vägivalda esineb kõigis ühiskonnaklassides ja ka n.ö "heades" peredes.

Vägivald ei ole vaimse tervise probleem ega vaimne kõrvalekalle. Vägivaldne käitumine ei ole ka loodusjõud, mille vastu kuidagi ei saa. Lapsepõlve kogemuste najal võib mees otsustada, et vähemalt tema naisel ei tuleks karta, nagu tema ema seda pidi, või et tema lapsed ei peaks seda kogema ja kannatama, mida temal oma lapsepõlves tuli üle elada. Võttes vastutuse oma elu ja käitumise eest võib mees muutuda. Tihti vajab ta selleks kõrvalist abi.

8 "Rusikas räägib", kui mees ei oska muul viisil rääkida

Ei ole tõestatud, justkui oleksid vägivalda tarvitavad mehed väljendusvõimetumad kui teised mehed. See on vana müüt, mis viitab teisele püsivale müüdile, mille järgi naine rääkides alati "võidab" mehe ja sellepärast mees lööbki. See arusaam viib arvamuse juurde, et naine põhjustab vägivalda. Niiviisi ei tule mehel vastutada oma käitumise üle, vaid vastutuse võib üle kanda naisele. Äärmuslik juhtum sellest on mõte, et tegelikult on mees naise ohver. Siiski see kõik on vaid vägivalda heakskiitmine, alahindamine ja tähtsusetuks tunnistamine. Vägivald ei ole suhtlemisprobleem. Rusikas räägib võimust ja sellest, kuidas vägivallatseja kedagi oma tahtele allutab.

Kuidas keegi, keda armastan, võib mulle midagi sellist teha?

Miks osa meestest on vägivaldsed oma naiste vastu, on püütud selgitada mitmel eri viisil ja erinevate teooriate abil. Vägivald on selgitatud näiteks piiratud suhtlemisostkustega, mehe stressiga, mehe vananemisega, alkoholi, narkootikumide ja ravimite väärkasutamisega, vaimse tervise häirete, töötuse ja majanduslike raskustega. Need asjad võivad kaasneda vägivallaga, kuid need ei ole vägivaldse käitumise põhjused. Vägivald ei lõpe, isegi kui neid asju arutatakse ja abi antakse. Vägivald ei ole "kontrolli kaotamine", vaid see on tõhus viis saavutada ja säilitada võimu ja kontrolli. Vägivald kasutav mees püüab valitseda naist hirmu abil.

Paarisuhtes vägivaldselt käituv mees usub, et naine on tema heaolu allikas ning peab selle eest vastutama. Seepärast on kaaslase mõtteid, tundeid ja käitumist vaja igal viisil kontrollida, et mehe omad probleemid (sõltuvus naisest ja vägivald) ei tõuseks teadvusesse. Paljud naised on märganud, et nende mehed on kahepalgelised. Nad võivad võõraste silmis olla väga võluvad, heatahtlikud, arukad ja hurmavad. Nad jätavad endast enesekindla ja turvalise mulje. Neist on võimatu arvata midagi halba. Neid tuntakse mõnusate seltsilistena. Kui on vaja midagi seletada, põhjendada, saab selline mees kõik oma poolele, sest tema teiste eest salajas hoitud vägivalla ohvriks olev naine näib tema kõrval hüsteeriline, sõltuv, ebakindel ja tasakaalutu. Tõde jääb paarisuhtesse ja koduseinte vahele. Mees on kodus justkui hoopis teine inimene. See muudab ohvri üldse oma tunnetes ja mõtetes ebakindlaks ning ta ei tea, mis on tõi ja mis on vale, mis on õige ja mis on väär.

Vägivald esineb kõigis ühiskonnaklassides. Mehe haridustasemel ei ole tähtsust. Ka hinnatud, kõrgel ühiskondlikul positsioonil olevad mehed, inimsuhetega tegelevad või kristlikud mehed võivad käituda naistega vägivaldselt. Pingelised soorollid ja patriarhaalne vaatenurk perest ja paarisuhtest on vägivald soosivad ning varjavad tegurid. Vägivald võidakse kasutada juhtpositsiooni saavutamise ja kindlustamise lubatud vahendina.

Vägivaldselt käituv mees on äärmiselt sõltuv naisest. Naine on temale vajaduste rahuldamise objekt, keda ta inimesena ei austa. Ta kohtleb oma naist omandina ja vajaduste rahuldajana, kes on olemas

tema jaoks. Ta ootab naiselt vajaduste rahuldamist, kuulekust ja teenindamist, vajaduse korral ka seksiteenuseid. Sageli kuulub vägivalda juurde armukadedus, omamistahe ja egotsentrilisus. On tavaline, et mees ei suuda võtta enda peale vastutust oma tunnete ja tegude eest. Ta välistab oma vägivaldsuse, süüdistades olukorda, stressi, naise käitumist, "halba päeva", alkoholi või muid temast väljapoole jäävaid asju. Sõltuvus naisest on hirmutav. Sellepärast ta muundab sõltuvuse ja kaotamise kartuse raevuks, mis on suunatud naisele. Ta üritab oma käitumisega hoida naist enda juures kiini, kuid see sunnibki naist mehest eemalduma. Ühe vahendina püüab mees panna naist uskuma, et naine on temast sõltuv ega tuleks ilma temata toime.

Üldiselt on kõik naised, kellele vägivald on suunatud, teinud kõik nende olukordade vältimiseks. Vägivald ei lõpe enne, kui mees võtab oma tegude eest vastutuse ja lõpetab selle tekke põhjuste otsimise naisest. Vägivaldsus ja võimu- ning kontrollitahe on nagu sõltuvused, millest pääsemiseks tuleb mehel palju vaeva näha. Parim viis mehe aitamiseks on panna ta vastutama oma tegude eest seaduse ja ühiskonna ees ja keelduda vägivaldale alistumast. Ühiskonnas saab mõjutada vägivalda alles siis, kui lõpetatakse selle salajases hoidmine ja asi muudetakse avalikuks.

Miks on lahkumine nii raske?

Liiga sageli esitatakse küsimust "miks naine lepib vägivaldse suhtega" ohvrit süüdistavana. Selle taustaks on mõtteid ja hoiakuid, mille kohaselt ohvriks jäänud naine on "liiga armastav", tal on "halb enesetunne" või ta on "harjunud" või on masohhist, kellele "meeldib" vägivald. Põhjusi suhte säilitamiseks on mitmeid. Väga tihti on lahkumine ohtlik, kui vägivallatsejal enda arvates ei ole enam midagi kaotada, kui naine ta maha jätab. Seepärast võib ta valmis olla ootamatuteks tegudeks, et takistada naist lahkumast. Võib juhtuda, et naine peab elama hirmu all pikka aega. Kui vägivallatsejal on kõrge sotsiaalne positsioon ja hea sissetulek, on lahkumise tagajärjed naise jaoks suured. Ta võib kaotada oma sotsiaalse võrgustiku, majandusliku turvalisuse ning võimaluse oma laste eest korralikult hoolitseda.

1 Vägivald murendab eneseväarikust

Korduv vägivald võib aja möödudes muuta naist, tema enesetunnetust, tundeid ja mõtteid. Kiire lahkumine on raske, sest vägivald põhjustab naisel enese- ja inimväarikuse kaotamist, häbimärgistatust, abitust ja vaimset jõuetust ja stressi. Stressi tagajärjel kannatavad paljud naised erinevate füüsiliste sündroomide, nagu peavalu, liigesevalu, halva enesetunde ja südame rütmihäirete all. Lootusetus ja meeleheide võivad viia alkoholi liigtarbimisele, sõltuvusele unerohutest ja rahustitest, mida naistele määratakse vägivalla järelmõjude leevendamiseks. Enesetapumõtted ja -katsed võivad siin samuti esile tulla. See kõik loob naisele tunde, et ta ei suuda sellest olukorrast üksinda välja tulla. Mõned spetsialistid võrdlevad vägivaldaga piinamisega, kus ohvri tahe ja enesetunnetus murtakse ja alistatakse piinaja tahtmisele ja arusaamadele.

2 Vägivalla ja helluse vaheldumine

Jätkuv hirm ja valmisolek ning mehe vägivaldsuse ja paituste, hellituste, meelituste vaheldumise võrgus olemine kulutab vaimseid energiavarusid. Head ajad suhtes annavad lootust vägivalla lõppemisest ja halvad, vägivalla ning ohuga seotud ajad toovad

pettumuse ja lootusetuse tundeid. Suhte alguses naine armub mehe pehmesse külgedesse. Vägivalla algamisel tahab ta endiselt uskuda, et see on seesama hell ja tähelepanelik elukaaslane, kellenä ta oma meest on tundma õppinud. Naine tahab uskuda, et hea võidab. Heade ja halbade aegade vaheldus on segadusse ajav ja piinav. Usaldus mureneb kord-korra järel kibedaks pettumuseks.

Heade aegade ootamine ja mehe muutumise lootus võib kesta aastaid. Kui mees on hakanud endale abi otsima, võib naine oodata veel pikka aega olukorra muutumist. Siiski sageli aja möödudes muutub hea aeg lühemaks, kui vägivald perioodiliselt kordub. Vägivald halveneb kogu aeg. Üldiselt see muudab ka oma vormi sõnalisest vägivallast füüsilise vägivallani või vägivallani, mis on suunatud lastele. Järgnev joonis 3 kujutab vägivallaspiraali ja aitab sul kirjeldada oma eluteed läbi erinevate olukordade. Ta aitab sul liigendada ka sinu hämmeldunud tundeid ja mõtteid, mis keerlevad koos mehe vägivaldse käitumisega ühest perioodist teise.

3 Lapsed

Kõige sagedamini on laste saatus naise suurim mure. Ta tahaks, et lapsed saaksid säilitada oma isa. Naine võib uskuda, et isegi vägivaldne isa on lastele parem kui isatus või elu lahutatud peres. Lapsed on mõnede meeste suurepärane väljapressimisvahend. Mees võib hirmutada lapsi enda poolele asuma ja nad niimoodi emalt ära võtta. Hooldamisvaidlus võib kujuneda pikaks ja väsitavalt aeglaseks. Lastele on see tihti hingerebiv ja segadusse ajav. Paljud naised soostuvad peaaegu kõigi mehe nõuetega, et muuta olukorda rahulikumaks ja pääseda segadusest ning süüdistustest.

Kui vägivaldsus on lahkuminekü põhjus, käib selle juurde palju vägivallatseja püüdlusi jätkata vägivalla kasutamist näiteks survega laste emale ja ähvardamisega mitmesuguste laste ja lahutusega seonduvate asjaoludega. Laste ema on üldiselt sellel perioodil väga väsinud ja väimselt kurnatud. Talle võib tunduda, et ta tahaks võimalikult kiiresti välja olukorrast, kus vägivald jätkub väljapressimise ja selle katsetega. Mõnikord naine sellises olukorras nõustub isegi ebaõiglase tingimustega, kaasa arvatud näiteks lastega kohtumised.

24 Ava silmad

Joonis 3 Vägivallaspiraal

Romantilised ootused.

Erinevuse märkamine.

Naine räägib oma tähelepanekutest ning tunnetest siiralt ja otsekoheselt..

Mees kardab ja hakkab sõimama.
Mehe-naise vastasseis tugevneb.

Suhe on täiesti
purunenud,
lõhestunud ja
toimimisvõimetu.

Naine tunneb vastutust ja "päästab"
kohandudes olukorra.

Naise eraldatus suureneb ja
tunded jäätuavad. Naine
võõrandub üha enam oma
kehast, oma tunnetest ja
mõtetest. Suhte rebenemine ja
lagunemine.

Mees tõmbub tagasi. Romantilised
ootused algavad uuesti.

Naine hakkab lootust
kaotama, tunneb end
tarbetu ja tühisena ning on
seesmiselt ängistatud,
vihane.

Mees kardab, et kaotab
suhte ja kontakti.
Pettumus ja mure.

Mees hakkab lootust kaotama,
tunneb tühjust, on vägivaldne.

Naine on vaikima sunnitud,
liimist lahti, isoleerunud.
Mureprotsess, mille on
tekitanud pettumus.

Ühishooldus on sageli neis olukordades osutunud raskeks otsuseks, sest kokkulepe on saavutatud täites suuremas osas mehe poolt seatud tingimusi. Lisaks võib vägivald, mis on suunatud naisele, jätkuda lastega kohtumistel või muul viisil laste kaudu. Meie ühiskonna poolt soovitud ühishooldus võib anda mehele võimaluse naist häirida ja taga kiusata peaaegu lõputult. Ta võib võtta emalt ühiskonna poolt antud toevõimalused ja teha igast väiksest lapsi puudutavast küsimusest suure vaidlusküsimuse ja kohtukäimise. Seepärast on oluline, et laste hooldamist puudutavas kokkuleppes oleksid laste hooldamisse puutuvad asjad võimalikult kindlalt ja konkreetselt ära määratud.

4 Ebakindel tulevik

Suhe on piinarikas, aga lahkumine võib naisele tunduda veelgi võimatumana. Asjaolusid raskendavad ka mehe ähvardused. Kuna vägivaldselt käituv mees on sõltuv oma vägivalda objektist, on tema suurim kartus, et naine jätab ta maha. Nii ta siis üldiselt toetubki ähvardamisele. Ta võib kinnitada, et ükskõik kuhu naine ennast ei peidaks, ta leiab ja tapab ta. See põhjustab naises tohutut hirmu ja lootusetust olukorrast pääsemise suhtes.

Hirmu põhjustab ka majanduslikult ebakindel tulevik, eriti siis, kui naine on kodune ja tal ei ole oma sissetulekut, ta on töötu või töötab madalapalgalisel kohal. Eaka naise pension võib olla nii väike, et ta sellega üksinda toime ei tuleks. See, kuidas ots otsaga välja tulla, kui oled üksi lastega, hirmutab, samuti hirmutab üksindus. Paljudele naistele tundub, et "parem olla tuttavas põrgus kui tundmatus taevas".

5 Religioossed põhjused

Abielulahutus on paljudele naistele raske ka usulistel põhjustel. Mõnedes usuühingutes võidakse suhtuda lahutustesse eriti eitavalt või on kollektiivides tugevad arvamused, kelle arvates abielulahutus on "patt". Abielulahutus võib jääda naise vastutada ja tema "patuks" vägivaldlast hoolimata. Paarisuhte hierarhiline vaatenurk muudab naised aldiks vägivaldsele kohtlemisele. Kui meest nähakse pere tähtsaima otsustajana, on sellese uskuv naine lõksus. Temalt võidakse nõuda, et ta oleks alluv, seda isegi siis, kui mehe autoriteedist ei peaks juttugi olema.

26 Ava silmad

Ka andeksandmine on piibellik voores, mille järgimine annab tihti vägivallatsejale võimaluse jätkata oma käitumist. Ainuüksi jätkuv ja lõputu andestamine aitab kaasa vägivallaspiraali sattumisele. Mehe korduv oma käitumise "parandamine" ja andekspalumine ilma oma käitumise ja hoiakute muutmiseta ainult pikendab probleemi lahendamise aega. Ka mehe kõige siiramad, korduvad andekspalumised ei suuda lõpetada vägivalda ja meest muutuma panna. Mehelt on vaja nõuda ja tal endal on vaja otsida abi oma vägivaldse käitumise lõpetamiseks. Naise selline nõue ei tähenda, justkui ei annaks ta mehele andeks.

6 Lähedaste hoiakud

Naine on oma rõhutuses väga üksi. Sõbrad, sugulased ja ametnikud ei suuda alati näha eraelu seinte vahele peidetud põrgut. Võib juhtuda, et naisel osutub raskeks leida välist tuge oma püüdlustele "meeldivast" mehest lahti saada ja "laste heast isast" lahutada. Sageli saab naine abi otsides selliseid nõuandeid, nagu "ürita temaga rääkida", "püüa vältida riidu", "sinagi pole ju täiuslik", "armasta teda rohkem", "püüa aru saada, tal on stress", "küllap see üle läheb" jne. Need juhised alahindavad vägivalda ja panevad naise selle toimumise eest vastutama. Niimoodi pannakse naine uuesti ja uuesti alistuma. Naine kuuleb ka selliseid kommentaare, nagu "lahuta", "mina küll ei annaks alla", "jõule vasta jõuga", "kuidas võid elada sellise koletisega" jne. Nõuandjad ootavad naiselt, et ta suudaks kiirelt otsustada, ja kui ta selleks ei ole võimeline, nad väsivad ja huvi toetada lõpeb. Mõned naised võivad vägivallatsejast kiiresti lahti saada, mõnedele aga on see aastaid kestev protsess.

Naisele võib tunduda, et abielulahutus jätab talle ühiskonnas justkui pleki külge, et abielulahutust käsitletakse kui isiklikku ebaõnnestumist, sest Soome ühiskonnas vastutab pere heaolu eest eelkõige naine. Üldiselt jääb abielulahutus või muu lahkuminek ja suhte katkemine naise vastutada. Ta peab koos oma lastega maha jätma ühise kodu ja alustama rasket protsessi, mida mees püüab veelgi raskendada kõikvõimalike vahenditega. Kogu olukorra lahendus sõltub üldiselt naise energiavarudest. Lahutamine on naisele pingutus, mis eeldab lähikondlaste igakülgset toetust.

Paarisuhtevägivalla mõju lastele

Mõned naised tahavad säilitada suhet laste pärast. Neile tundub, et isegi vägivaldne isa on parem kui see, kui isa üldse ei ole. Ka majandusliku olukorra kindlustamine ja soov vältida laste kasvukeskkonda muutumist võib olla pere kooshoidmise põhjuseks. Kuigi vägivald pole otseselt laste vastu suunatud, kannatavad nad vägivalla nägemisest ja olukorra endale teadvustamisest tulenevate vaimsete tagajärgede all.

Statistikakeskuse uurimuse (Heiskanen ja Piispa 1998) järgi oli vägivalda kogenud naiste lastest 40% näinud vägivaldseid juhtumeid. Teisalt märgatav osa emadest ei teadnud, kas lapsed olid näinud vägivalda. Lapsed siiski tajuvad kodus valitsevat pingelist õhkkonda, isegi kui nad vägivalda otseselt ei näe. Nad kuulevad sageli ka vägivaldse sündmuse hääli ja hakkavad üldiselt ema kombel ettevaatlikult käituma. Lisaks nad näevad ja kuulevad, kuidas isa alavääristab, alistab ja alandab ema. Paljud lapsed püüavad oma ema kaitsta ja võtta olukorra eest vastutuse enda kanda. Nad tunnevad süütunnet, rõhutust ja võimetust, kui vägivald jätkub. Nad võivad tunda end olevat süüdi ka sellepärast, et nad kõigest hoolimata armastavad oma vägivaldselt käituvat isa.

Uurimuste järgi kannatavad lapsed samasuguste vägivalla tagajärgede all kui vägivalla objektiks olev naine. Neil võivad esineda erinevad valud, nagu kõhu- ja peavalu. Lisaks võib neil olla õppimiskursusi, käitumishäireid, masendust ja agressiivsust. Eriti võivad pojad võtta omaks isa käitumise ja hakata ise kasutama vägivalda teiste vastu. Lapsed on kodus, kus isa käitub vägivaldselt, aldid piiritlevate ja negatiivsetele rollimudelite suhtes.

Paljud vägivallaobjektiks olevad naised on sunnitud võtma kogu vastutuse laste eest ainult enda peale. See on lisastressiks vägivalla põhjustatud stressi juurde. Seepärast võib ema võime laste eest hoolt kanda väheneda. Ka talumise piir laste käitumise suhtes võib kahaneda. Läbielatud pikaajalise vägivalla tagajärjel võivad emad ise mõnikord käituda oma laste suhtes kannatamatult ja vägivaldselt või nad olla nende vastu nõudlikud ja karmid.

Mehe vägivald naise vastu võib aja möödudes suunduda ka lastele. Uurimused on näidanud, et kui naine on paarisuhtes vägivalla objektiks, kasvab märgatavalt ka laste oht kogeda isa poolt

28 Ava silmad

füüsilist vägivalda. Iga uus mehe poolt toime pandud vägivaldne tegu suurendab 12% võrra laste riski samuti vägivalda ohvriks jääda. Laste hooldamisküsimuse puhul tuleks arvestada olukordi, kus mees paarisuhtes on laste emaga käitunud vägivaldselt.

Kui vägivalda kasutav mees ei võta vastutust ja ei püüa muuta oma käitumist, jääb olukorra lahendus naise vastutusele. Otsuse tegemine üksinda on tihti naisele raske. Eraldumine vägivallast on siiski tähtis ja eriti veel laste jaoks.

Kuidas hoiduda vägivaldsest suhtest?

Alati ei ole mehe käitumises näha vägivalda ennustavaid jooni. Üldiselt kõik paarisuhted algavad armastusega, ka need, kus mees hakkab hiljem vägivaldselt käituma. Paljud mehed näitavad naisele suhte alguses oma kõige armastusväärsemaid külgi. Nad võivad olla isegi täiusliku, naist jumaldava ja teeniva mehe malliks vähemalt enne suhte lõplikku juurdumist. Suhte kindlaks kujunemise etapid on üldiselt sellised tegevused, nagu ühtekolimine, kihlumine, abiellumine, raseduse algus ja lapse sündimine. Sel perioodil tuleb vägivald naisele täieliku üllatusena. Siiski on naised täheldanud vägivalda kasutanud mehe käitumises teatud märke, mis on ennustanud vägivaldsust. Nad pole osanud neid seostada vägivallaga ja on seepärast suhet jätkanud. Järgnevalt on loetletud märke, mis sageli ilmnevad enne otsese vägivalla algamist. Märgid võivad olla vihjed võimalikust vägivallast:

- Kas mees on armukade ja nõudlik, käitub omanikuna? Armukadedus ei ole suunatud vaid sinu tuttavatele meestele, vaid ka sinu sõbrannadele ja sugulastele.
- Kas teie suhe algas kiirelt, tunnete tuginevast kiindumusest lähtuvalt? Kas sinust sai mehe tunnete ja ootuste keskpunkt, ilma milleta ta ei suuda elada? On tal ebarealistlikke tunnete tuginevaid ootusi sinu suhtes? Ainult sina võid teha teda õnnelikuks.
- Kas ta käitub kontrollivalt? Tahab ta teada, kus liigud, mida teed ja kellega kohtud, või näiteks ootab ta, et tuleksid töölt täpselt õigel ajal?
- Ootab ta, et sa täidaksid tema näpunäiteid ja käske?
- Paneb ta sind tundma, et sa oled kogu aeg milleski süüdi või peaksid millegipärast andeks paluma? Kas sul tekib tema reaktsioonidest tunne, et sa ei tee kunagi midagi õigesti?
- Kas sa kardad või on sul hirm tema kuuldes oma arvamust välja öelda?

30 Ava silmad

- Kas ta süüdistab alati teisi, kui ilmneb mõni probleem?
- On tal seksi juurde kuuluvaid nõudmisi? Kas ta kasutab isegi jõuvahendeid seksuaalse naudingu saamiseks?
- Kas tal on ranged seisukohad soorollide küsimuses? On tal kindlad veendumused sellest, milline peab olema mees ja milline peab olema naine?
- Kas ta kohtleb sind jämedalt? Kas ta kasutab füüsilist jõudu, et sundida sind tegema, mida ta tahab? Kardad sa teda, kui ta muutub vihaseks?
- Kas ta käitub võõraste seltsis täiesti teisiti?
- Kas ta teeb sinu arvel "nalja" või teeb sinu kohta teiste juuresolekul selliseid märkusi, nii et sul hakkab piinlik ja tunned häbi?
- Kas ta on kodu- või lemmikloomade vastu julm?
- Kas ta on lõhkunud esemeid või muid asju teie kodus? Kas ta on sind ähvardanud vägivallega?
- On ta kasutanud füüsilist jõudu riiu ajal, näiteks raputanud sind õlgadest?
- Kas tema lapsepõlvkodus on isa käitunud vägivaldselt?
- Kas sinu mees on oma varasemates naissuhetes käitunud vägivaldselt?

Abi saamine

Vägivalla põhjustatud reaktsioonid

Läbielatud vägivald põhjustab ohvrites mitmesuguseid tundeid, mida tavaliselt kõik mingi negatiivse juhtumi objektiks sattunud inimesed kogevad. Kõige tavalisemad on häbi- ja süütunne, kuid ka solvumine, alistatuse- ja alandatusetunne ning hirm kuuluvad üldiste reaktsioonide hulka. Need reaktsioonid on loomulikud ja neis pole midagi ebanormaalselt. Sul on kasulik endale aru anda, et need tunded on tüüpilised kõigile inimestele ja ei tähenda sinu süüdiolmist sinule suunatud vägivallas. Tunded tulenevad sellest, et inimesel on tugev psüühiline vajadus saada olukord kontrolli alla ja leida selgitus mõistmatule sündmusele. Kõik sinu tunded, ka viha ja raev, on õiged ja õigustatud. Vägivald on alati ebaõiglane tegu, mida keegi ei ole ära teeninud.

Vägivaldse teo objektiks sattumisele järgneb tavaliselt vahetult või mõne päeva jooksul **psüühiline šokireaktsioon**, mille tunnusteks võivad olla:

- Ebareaalsusetunded
- Tunne, justkui oleksid endast väljaspool ja kõigest eraldunud; võõrandumistunne
- Raskused mõtlemisel ja mõistusepärasel tegutsemisel
- Raskused informatsiooni vastuvõtmisel ja arusaamisel
- Nutt ja viha
- Lõbusus, vallatus
- Ebaselgus
- Paanika
- Tühjusetunne, millal ei tunne midagi
- Täielik depressioon

Šokireaktsiooni juurde kuuluvad tihti ka füüsilised sümptomid:

- Nõrkus ja jõuetus
- Rõhuv tunne rinnus ja hingamisraskused
- Südame pekslemine
- Kui oled vigastatud, võivad valutunded tekkida alles natuke hiljem

- Söögiisu puudumine
- Kõhu- jt valud
- Unetus

Šokireaktsioon võib ulatuda mõnest tunnist kuni mõne ööpäevani. Šoki tõttu on inimesel üldiselt madaldunud võime informatsiooni edastada ja vastu võtta ning juhtumeid mäletada. Seepärast on hea arstiga kokku leppida uue visiidi asjus, mis võiks toimuda näiteks mõni ööpäev hiljem. Kui vägivallaperiood venib ja sa ei ole saanud endale abi ja tuge, võid hakata tundma süvenevaid abituse ja lootusetuse tundeid, masendust, lootusetust, eraldatust, hirme, häbi enda ja oma olukorra pärast.

Pärast šoki möödumist tullakse tasapisi reaalsusesse tagasi, hakatakse taipama, mis juhtus. Võivad vallanduda kõikvõimalikud negatiivsed emotsioonid (ahistus, segadus, kurbus, hirm, viha, süü, häbi, masendus), on palju vastuseta küsimusi juhtunu kohta, meenuvad intensiivsed mälopildid. Inimene, kes juhtunule reageerib nii, et ta sellest teistele üha rohkem räägib, omab paremaid eeldusi kriisiga toimetulekuks kui see, kes teistest eemaldub.

Paljud naised hakkavad tundma aja möödudes ka viha oma laste vastu, sest stressi tekitav olukord viib viimsedki lastega tegelemiseks vajalikud energiavarud. Viha- ja tülgestustunne võib olla suunatud ka vägivallatsejale. Sul võib tekkida tunne, et sa ei kõlba enam kuhugi ja/või kellelegi ja et vägivallatsejal on õigus kõiges, mida ta sinust räägib. Küsimus on siiski vägivalla põhjustatud traumas ja väsimuses ning vägivallatseja taotluses hoida sind alistatuna omal kohal. Ometi tulevad paljud naised oma elutingimustega väljastpoolt vaadatuna hästi toime, nad saavad kodused majapidamistööd tehtud, lapsed hoitud ning ise veel kodust väljaspool tööolgi käia. See situatsioon kulutab siiski naise jõuvarusid ja võib viia tema vaimse läbipõlemise ja nõrkemiseni. Seepärast on tähtis taotleda abi võimalikult kiiresti.

Turvalisusega seonduvaid juhiseid

Kui elad vägivaltatsejaga koos, tee endale kriisiolukorra jaoks turvaplaan.

- 1** Kui sul on vaja kiiresti kodunt pageda, mõtle juba varakult ette, kuidas turvaliselt välja pääseda. Millist ust kasutad? Kas sinu kodus on aknaid, mida võid kasutada varuväljapääsudena hädaolukorras?
- 2** Missugune on teie kodus kõige turvalisem tuba, kuhu võid minna, et vägivaldset olukorda ennetada? Väldi ruume, kust pole väljapääsu (näiteks vannituba) või ruume, kus on terariistu või muid esemeid, millega võib sind vigastada (näiteks köök).
- 3** On sul märke, millest võid järeldada, et elukaaslane on muutumas vägivaldseks? Kas ta hingamine sageneb, ta nägu muutub kahvatuks või hakkab punetama? Kas ta surub sõrmi rusikasse? Ürita pääseda välja, enne kui vägivald algab!
- 4** Kuidas pääsed minema? Kas võid öelda, et lähed prügi välja viima, koeraga jalutama või talle tubakat tooma? Loo mingi rutiin, mille pärast saad reeglipäraselt korraks väljas käia ka tavalistes oludes.
- 5** Kuhu võid minna ja kus on lähim telefon?
- 6** Pane kirja ja säilita kuupäevade ning kellaaegadega kõik oma mehe vägivaldteod ja ähvardused ning nendega kaasnevad mälupildid võimalikuks tõestusmaterjaliks, isegi kui kirjapanemise hetkel pole sul veel mõttes teha kuriteoavaldust. Sinu plaanid võivad hiljem muutuda, eriti kui kuritegu kordub.
- 7** Tee nimekiri telefoninumbritest, mille kaudu võid hätta sattudes abi paluda (päästeteenistus, kiirabi, politsei,

turvakodud). Tee nimekiri ka nende inimeste telefoninumbritest, kes sind aidata võivad. Hoiu neid numbreid alati kaasas, sest paanikas võid unustada isegi tuttavate telefoninumbreid.

- 8** Proovi säästa raha kriisi ja oma lahkumise tarvis, bussi- või rongipileti või takso jaoks. Hoiu alati veidike raha kohas, kust seda kergesti kätte saad.
- 9** Hoiu käepärast ka pakitud kotti, kus on kõik hädapärased sulle tarvilikud asjad ja tähtsad dokumendid. Võid anda need ka oma naabri või sõbra kätte hoiule. Kotis peaksid olema
 - Taksoraha ja raha muude vältimatute väljaminekute jaoks
 - Vahetusriideid sinu ja laste jaoks
 - Hügieenitarbeid
 - Tähtsad telefoninumbreid
 - Telefonikaart
 - Kodu ja auto tagavaravõtmed
 - Tähtsad dokumendid (või koopiad), maksutõendid, palgatõendid, pangadokumendid, kindlustuspoliisid, üleskirjutused varasematest vägivallategudest ja võimalikest pealtnägijatest ning arstitõendid jne.
- 10** Seleta lastele, kui nad on piisavalt vanad, et võib-olla pead kodunt kiiresti lahkuma ja et võtad nad kaasa või korraldad nii, et võtad nad enda juurde hiljem. Võta siiski lapsed alati kaasa, kui see on vähegi võimalik. Vestle nendega vägivallast ja kuidas oled kavatsenud tegutseda hädaolukorras. Valmista neid sellisteks sündmusteks juba aegsasti ette.
- 11** Õpeta oma lapsi vajadusel helistama üldisele või politsei hädanumbrile.
- 12** Kui võimalik, räägi oma naabritele vägivallast ja palu neid helistada politseisse, kui nad kuulevad sinu kodunt kahtlasi hääli. Võite kokku leppida ka parooli, salasõna, millega annad oma sõpradele või naabritele hädaolukorrast teada.

Turvalisus kallaletungiolukorras

Kohe, kui tekib vägivaldne või olukord on vägivaldne, kutsu abi. Eestis on päästeteenistuse ja kiirabi telefoninumber 112, politseil 110. Kõikides olukordades ei ole siiski võimalik ise politseisse helistada. Ka vägivaldse olukorra ennetamine ja selle vältimine pole alati võimalik. Võib-olla oled juba loonud enda kaitseks erinevaid strateegiaid. Järgnevalt mõned juhised, mida paljud naised kasutavad:

- 1** Vägivaldse olukorra tekkides püüa siirduda oma kodus kohtadesse, kus vägivallatsejal on vähe võimalusi kasutada erinevaid relvi (nagu näiteks nuga), ja kust sul on lihtsam pääseda välisukse juurde.
- 2** Olles rünnatav, kaitse pead ja kõhtu ettepoole kummardades ja neid kätega varjates. Karju kogu aeg valjusti. Sul ei ole midagi häbeneda, vaid vastupidi - vägivallatsejal peab olema häbi.

Kui sul on aega, et valmistuda kodunt lahkumiseks

- 1** Lahku siis, kui vägivallatsejat pole kodus.
- 2** Võta lapsed kaasa, sest muidu võib mees neid hakata kasutama väljapressimiseks. See on tähtis ka siis, kui küsimus laste hooldamisest muutub aktuaalseks.
- 3** Võta kaasa kõik tähtsad dokumendid, nagu pass, pangakaart, krediitkaart, haigekassakaart ja juhiluba. Valmistu selleks, et sinu mees võib sulgeda teie ühised arved või teeb need lihtsalt tühjaks.
- 4** Võta kaasa ka kõik isiklikud asjad, mis sulle midagi tähendavad, nagu fotod ja ehted. Võta kaasa ka laste kalleimad mängasjad. Ära unusta ravimeid!

- 5** Kui sul on tarvis hiljem tulla tagasi koju, et kaasa võtta midagi isiklikku või laste asju, võid vajadusel seda teha (olukorra ohtlikkusele tähelepanu pöörates) politsei kaitse all.

Kui oled juba oma elukaaslase juurest ära kolinud, pööra tähelepanu järgmistele asjadele

- 1** Muretse endale salastatud telefoninumber ja selline telefoniaparaat, et näed numbrit, millelt sulle helistatakse.
- 2** Kui sul on kohtumisi, lepi need kokku sellistesse kohtadesse, kus on muid inimesi (näiteks kohvikutesse).
- 3** Märki üles ja säilita kuupäevaliselt ja kellaajaliselt kõik oma endise elukaaslase tehtud ähvardused ja temaga kirja, elektronposti või telefoni teel toimunud kontaktid (kui on salvestusi) ja vägivaldsused ning nende juurde kuuluvad mälu pildid, mis võivad olla tõestusmaterjaliks, ehkki sellel hetkel ei ole sul veel kavas teha avaldust kuriteo kohta või taotleda endise elukaaslase kohta lähenemiskeeldu. Sinu kavatsused võivad muutuda hiljem, eriti veel siis, kui tülitamised ja eksitamisid korduvad.
- 4** Kui vägivallajuhtumitel on pealtnägijaid/kuuljaid, palu neilt nende kontaktandmeid kohe pärast juhtunut. Nad võivad olla ka osa tähtsast tõendusainestikust.
- 5** Vaheta oma korteri lukud, kui kahtled, et sinu endine elukaaslane on saanud võtmed.
- 6** Mõtle, kuidas pääsed põgenema, kui sinu endine elukaaslane püüab sind kätte saada.
- 7** Ära ole üksi. Vägivallaohu mitmekordistub, kui oled tema juurest lahkunud.

38 Ava silmad

- 8** Muuda oma senist igapäevast käitumistava, oma liikumisteed, lahkumisaegu jne.
- 9** Räägi ohust oma töökohas, päevakodus, koolis jne.

Arstiabi

- Käi võimalikult kohe sinule suunatud füüsilise ja seksuaalse vägivalla järel (pere)arsti või eraarsti vastuvõtul.
- Ära pese endalt või oma riietelt füüsilise või seksuaalse vägivalla jälgi enne arsti juurde minekut.
- Kui oled ennast juba pesnud, on siiski mõistlik minna uurimustele, sest veel 3 ööpäeva jooksul võib leida sinu kehast olulisi tõendeid. Plekid riietel säilivad umbes kolm nädalat, isegi kui oled neid tavalisel moel pesnud.
- Käi arsti vastuvõtul sinu arvates isegi tähtsusetutegi haavadega (näiteks punakad plekid, kriimustused, sinikad), kui need oma olemuselt ei nõuakski arstiabi.
- Arsti vastuvõtul käimine lisab sulle juriidilist kaitset; vajad dokumentaalseid tunnistusi, kui koostad hiljem politseile avaldust või taotled lähenemiskeeldu.
- Räägi arstile nii füüsilisest kui ka võimalikust seksuaalsest vägivallast avameelselt.
- Hoolitse selle eest, et arst näeks kõiki võimalikke vägivallamärke ja vigastusi (ka riiete all olevaid).
- Kontrolli, kas ta paneb dokumentidesse täpselt kirja kõik sinu kirjeldused ja vigastused. Palu vigastuste pildistamist.
- Pane kinni uus visiidiaeg, parem kui sama arsti juurde, umbes 1-3 päeva pärast. Siis võidakse märgata ja kirja panna võimalikud uued nähtavale tulnud haavad, nagu näiteks sinikad.
- Palu, et sulle võimaldataks järelraviks koht, kus võid vestelda juhtunust. Vägivaldset juhtumit ja sinu ellu tekkinud muutusi on parem hakata käsitlema võimalikult pea.
- Sul on õigus saada arstilt tema pandud diagnoosi kohta dokument ka endale.
- Kui vägivallatseja saadab sind arsti vastuvõtule ja üritab käia igal pool sinuga kaasas, on sul õigus privaatsele uurimisele ja kahepoolsele vestlusele arstiga ja/või teenindava personaliga.

Politseiabi

- Pea meeles, et peksmine ja seksuaalne vägivald ning nende sooritamise katsed on alati karistatavad kuriteod. Vägistamine ja muu seksuaalne vägivald on kuritegu ka siis, kui inimesed on omavahel abielus (Soomes kriminaliseeritud aastal 1994).
- Tehes avaldust kuriteo kohta ja nõudes karistust kuriteo sooritajale võid katkestada vägivallaspiraali ja aidata vägivallatsejat oma tegude üle vastutust enda peale võtma ja otsima endale abi. Nii aitad ka naisi, kes võivad sattuda sama vägivallatseja ohvriteks hiljem.
- Kui tunned füüsilise ja seksuaalse vägivalda järel häbi ja süüdistad selles ennast, ära lase neil tundeil mõjutada kuriteost avalduse tegemist. Väga paljud naised tunnevad selliseid tundeid. See ei tähenda, et sina oled juhtunud süüdi ega vähenda ka kurjategija kriminaalõiguslikku vastutust.
- Tee avaldus kuriteo kohta isegi kergena tunduva vägivalda puhul.
- Kui oled sunnitud tegema avaldust kuriteo kohta politseiasutuse avalikus vastuvõtus, võid paluda võimalust avalduse tegemiseks kusagil mujal, privaatsust paremini kaitsvas kohas. Võid kuriteost avalduse tegemiseks aja ka ette reserveerida.
- Kui sulle tundub, et sul oleks lihtsam vestelda kuriteost näiteks naispolitseinikuga, võid paluda teda või kedagi teist konkreetset politseinikku sinu avalduse vastuvõtjaks.
- Räägi koos tõendusmaterjali esitamisega politseile ka võimalikest varasematest, sama vägivallatseja sooritatud vägivallategudest.
- Kuriteoavalduse vastuvõtmisega seoses küsib politsei sinult, kas nõuad vägivallatsejale karistust ning kahju korvamist või soovid, et prokurör korraldaks kahjude sissenõudmisega seotud asju (kui juhtum on selge). Kui sa ei ole valmis nendele küsimustele vastama, võid paluda mõtlemisaega ja teatada oma otsusest hiljem. See, kuidas nendele küsimustele vastad, mõjutab oluliselt sinu juhtumi edenemist, nagu süüdistuse esitamist ja hüvitiste saamist. Kui sa ei saa politseiniku küsimustest või vastustest aru, palu täpsustamist.

- Oma kuriteoavaldust võid hiljem täiendada.
- Tihti lubab vägivallatseja oma kombeid parandada, minna ravile ja töötab, et vägivallatsemine ei kordu enam kunagi. Ta võib paluda või isegi nõuda kuriteoavalduse ja karistusnõude tühistamist. Mõttele hästi ja hoolikalt järele. Kas ta on sinu usaldust varemgi petnud?
- Kui vägivallatseja ähvardab ja nõuab, et sa oma kuriteoavalduse tagasi võtaksid või paluksid tema vastu süüdistust mitte esitada, siis aruta seda nõudmist politseiniku ja/või prokuröriaga. Räägi täpselt, kuidas ja millega ta sind ähvardab. Kogu tõendusmaterjali ka selle kohta.
- Sul on õigus oma avaldus tagasi võtta, aga seejärel sa ei saa enam sama kuriteo kohta uut avaldust esitada.
- Kui kuriteo kohta esitatud avaldus on tagasi võetud, ei võeta avalduses kirjutatud kuriteo edasisel menetlemisel arvesse, isegi kui vastava kuriteo paneks toime hiljem uuesti sama vägivallatseja. Seepärast mõttele hästi järele, enne kui kuriteoavalduse ja karistusnõude tagasi võtad!
- Kuriteoavalduse vastuvõtmise järel sooritab politsei eeluurimise, kui on tõdenud, et on põhjust oletada kuriteo toimumist. Eeluurimise käigus vaadatakse juhtum ja selle tõestusmaterjal läbi. Politsei kutsub sinu, kuriteos kahtlustatava ja teised tunnistajad ülekuulamistele.
- Ülekuulamisest tehakse protokoll, milles sisalduva informatsiooni pead omalt poolt kinnitama allkirjaga. Nõua parandusi ja uute materjalide lisamist, kui selleks on põhjust. Võid täpsustusi teha ka hiljem, isegi kui oled protokollile juba alla kirjutanud.
- Uurimisprotokoll saadetakse mõlemale osapooltele, kui nad seda paluvad. Protokollile märgitakse automaatselt sinu kontaktandmed. Kui sa ei taha oma kontaktandmeid süüdistatavale anda, siis nõua, et neid protokollile ei märgitaks. Siis märgitakse sinna vaid sinu nimi ja sünniaeg.
- Sa võid taotleda, et sind puudutavat kuritegu käsitletak kinniste uste taga. Sellekohase otsuse teeb prokurör.
- Isegi kui prokurör otsustab, et süüdistust ei esitata, võid seda siiski ise teha. Tee juba varakult kindlaks, kas sinu kindlustus

42 Ava silmad

korvab kohtu- ja muud kulud, sest kui kohtus kaotad, pead kulud ise maksma.

- Kui kuriteo ohver ei suuda oma majandusliku olukorra tõttu kohtukulude eest ise tasuda, võidakse teda maksmisest vabastada. Kui süüdistatava advokaat on samast advokaadibüroost, nagu sul endalgi, on tähtis teada, et sama büroo advokaadid ei tohi esindada nii ohvrit kui ka süüdistatavat. Sel juhul tuleb sulle määrata teine jurist või kaitsja. Ära ka mitte mingil juhul võta süüdistatavaga sama juristi/advokaati!
- Sul on võimalus saada endale toeks mõni vabatahtlik tugiisik (näiteks kuriteoohvrite keskusest jm) juba eeluurimise ajal. Selle üle otsustavad uurija ja uurimise juht. Hilisemal perioodil teeb sellekohase otsuse kohtunik.
- Kui sa pole kohe valmis tegema avaldust kuriteo kohta ja nõudma vägivallatseja karistamist, võid arutada oma olukorda spetsialistiga ja paluda nõu.

Turvakodu

Vägivaldse juhtumi järel vajad aega, et mõelda rahu enda ja oma laste elu üle. Selle jaoks on hea, kui saaksid olla vägivaltsest eemal. Sul võib vaja olla ka füüsilist puhkust, sest paljud naised on näiteks pinge ja unepuuduse tõttu väga väsinud ja kurnatud. Võid paluda, et sind võetaks sugulaste või sõprade poole, kuid see ei ole alati piisavalt turvaline lahendus. Ohtlikes olukordades võivad ka sõbrad ohtu sattuda. Mõnikord võivad sõbrad ka väsida või hakata sinu olukorra pärast kartma. Turvakodu on seetõttu parim ja turvalisim koht. Seal on professionaalne, väljaõppinud personal, kellega võid vestelda kogetud vägivaldast ning vahenditest, mis aitavad sul seda olukorda üle elada. Lisaks saad praktilist abi, kui oma elu-olu korraldad ja erinevaid teenuseid vajad. Paljudes turvakodudes tehakse tööd veel eraldi lastega.

Kõigis valdades ei ole turvakodusid, aga võid taotleda kohta ka teise valla territooriumil asuvasse turvakodusse. Tavaliselt saab naine turvakodus viibimise jaoks vallalt makselepingu. Kui sul pole just sellist hädaolukorda, et pead kohe turvakodusse minema, on mõistlik makselepingu tingimused juba varakult valla sotsiaaltöötajaga läbi arutada. Paljudes valdades on ka turva- ja kriisikortereid, kuhu võid pääseda ajutiselt elama, kui tundub, et vägivald võib kohe alata või on juba alanud. Võimalustest saad informatsiooni valla sotsiaalosalakonnast.

Kriisi- ja turvakorterid võivad asuda mingi asutuse, nagu näiteks lastekodu juures. Need võivad olla ka tavalised korterid ja asuda näiteks mitmekorruselises majas. Tavaliselt ei ole nendes teenindavat personali. Uuri asja ning mõtle, kas need korterid on sinu jaoks piisavalt turvalised. Näiteks kui vägivaltseja on ähvardanud sind või su lapsi tappa, pole sellised korterid ohuolukorras turvalised. Kui kasutad kriisi- või turvakorteri, palu, et sulle võimaldataks sotsiaaltöötaja teenuseid, nagu suhtlemist ja praktilist abi sinu elu-olu korraldamisel.

- Turvakodudes on personal ööpäevaringselt kohal, nii et võid sinna minna ükskõik millisel kellaajal. Helista enne ette, kui see on võimalik (näiteks et teada saada, kuidas on lood vabade kohtadega).

44 Ava silmad

- Kriisi- ja hädaolukorras võid pöörduda turvakodusse otse, ilma ette teatamata.
- Kui politsei tuli sinu koju just vägivallatsemise ajal, võib ta sind turvakodusse saata.
- Võid taotleda turvakodusse võtmist ka siis, kui sind on ähvardatud.
- Turvakodus olles sul õigus mitte kohtuda või isegi mitte suhelda vägivallatsejaga telefoni teel.
- Sul on õigus oma asukohast mitte teatada ja paluda ka personali, et nad ei teataks, et viibid turvakodus.
- Kasuta turvakodus viibimise aega oma elu-olus selgusele jõudmiseks ja erinevate tegutsemisvõimaluste valimiseks. Turvakodu personalil on vägivalda kogenute aitamise kogemusi.
- Sul on võimalus saada turvakodust või turvakodu kaudu erinevat nõu, kuidas oma elu edaspidi korraldada, nagu näiteks korterit hankida, rahaasju korraldada, juriidilisi küsimusi lahendada jne.
- Paljudest turvakodudest võib saada abi veel isegi sealt lahkumise järel, et vägivaldsesti perioodist paremini üle saada.
- Turvakodudesse võib ka helistada, spetsialistidega vestelda, neilt nõu ja juhiseid küsida.

Muud toetusvõimalused

Kunagi pole liiga hilja, et abi hankida. Sajad ja tuhanded naised, kes on varem isegi aastaid viibinud vägivalda kammitsais, on lõpuks jõudnud turvalisse ja täiuslikku ellu. Enese kammitsaist lahtirebimine ja endale toimetuleku tagamine nõuab tavaliselt siiski mingit välist abi ja iseenda vaimset pingutust. Võid otsida ja saada endale (ja oma lastele) abi näiteks kriisikeskusest, psühhiaatrilisest polikliinikust, hingeabikeskusest, perekeskusest, perenõuandlast, tervisekeskuse psühholoogilt ning eraarstilt või terapeutilt. Võid hankida endale tuge individuaalselt vastuvõtul käies või rühmatööle tuginevate tegevuste kaudu.

Viimastel aastatel on mõnedes valdades loodud sotsiaaltöö ja tervishoiu alal tegutsevate ühingute, perenõuandlate, kiriklike koguduste ja teiste ühenduste algatusel **vägivalda kogenud naiste vestlusringe ja tugirühmi**.

- Tavaliselt vastutavad mitmesuguste toimingute eest ametnikud, kuid olulisim tähendus on naiste üksteisemõistmine, toetus, nõuanded ja tagasiside. Naised on tajunud, et tugirühmad on neile ülimalt kasulikud.
- Selline tegevus aitab naist purustada vägivalda tagajärjel tekkinud eraldatust ja moonutatud tegelikkust.
- Vestlusringides ja tugirühmades käivad naised on tihti väga erilised. Osadele neist on vägivald akтуaalne teema. Sel ajal nad vajavad abi vägivalda ja selle tagajärgede tõdemisel, samuti vajavad nad nõu, kuidas vägivaldast lahti saada, sellest eemalduda. Nad saavad palju väärtuslikku tuge naistelt, kellel on vägivald kogemused juba olemas ja kes on juba saanud juhtunust distantseeruda.
- Vestlusringides ja tugirühmades on võimalik saada seadusandlikesse ja juriidilistesse küsimustesse kuuluvaid ning sotsiaalteenuseid ja toetusi puudutavaid nõuandeid.

46 Ava silmad

Ka siis, kui elad veel vägivaldsejaga koos ja soovid teie ühiselu jätkumist, tasuks sul arutleda oma olukorra üle professionaalsete abistajatega või rühmas. Tähtis on otsida abi eelkõige iseendale. Vajad individuaalset, spetsiifilist tuge. Sageli pakutakse naisele paari- või pereteraapiat või lepitust vägivaldsejaga. Paari- või pereteraapia koos vägivaldsejaga ei ole siiski sinu jaoks kõige parem ja turvalisem abi saamise võimalus, kui vägivaldaperiood alles kestab või on just lõppenud. Üldiselt on naiste kogemused sellistest abistamismeetoditest negatiivsed, sest nad tunnevad, et ei saa vabalt oma olukorrast ja tunnetest rääkida, sest kardavad vägivalda kordumist.

Ka vägivaldseja vajab individuaalset abistamist, mille käigus tal aidatakse oma vägivaldsest käitumisest aru saada ja seda lõpetada. Paari- ja pereteraapia ei ole põhjendatud, kui mees ei ole motiveeritud ega soovi kõigepealt ise endale abi otsida. Paari- ja pereteraapia võib olla kasulik hiljem, kui vägivalda, sellega ähvardamist ja kontrollivat käitumist enam ei esine ja kui sa võid ennast tunda hirmust ja vägivaldast vabana ning tahad kooselu jätkata. Sageli eeldab see siiski seda, et sina, sinu mees ja teie lapsed on enne saanud spetsiifilist tuge ja abi.

Muid tähtsaid nõuandeid

- Hangi endale vaimset tuge võimalikult kohe pärast vägivallajuhtumit.
- Ära jää üksi! Abi palumine ei ole nõrkuse näitamine, vaid märk sellest, et suudad enda eest hoolt kanda.
- Kui oled vägivallatsemise ajal alkoholi mõju all, ei vähenda see vägivallatseja kriminaalõiguslikku vastutust ega sinu õigusi hankida ja saada abi.
- Sa ei pea salatsema ega häbenema kogetud vägivalda. See ei ole sinu süü ega sinust tulenev. Vastutus vägivalda eest lasub täielikult vägivallatsejal.
- Räägi oma läbielatud vägivallast inimestele, kelle peale arvad end võivat loota. Kui sa ei saa toetust ja sind ei usuta, ära murdu ega lange masendusse. Jätka rääkimist, keegi kindlasti usub sind.
- Sinu sõbrad ja sugulased võivad sind kaitsta, kui nad teavad, mis on teoksil ja mida nad suudavad teha.
- Kui pead seda turvaliseks, võid oma mehele rääkida, kust ta abi võiks saada. Vastutust selle abi muretsemise või enese abistamise eest kannab siiski sinu mees ise.
- Tülitsemine ja vägivald on erinevad nähtused. Sul on õigus omada erinevat seisukohta ja seda esitada. Miski ei õigusta meest kasutama sinu vastu vägivalda.
- Sa ei saa oma mehe vägivaldsust mõjutada, aga võid otsustada, kuidas sellesse suhtuda. Võid minna turvalisse kohta ja ise otsustada, mida teha.
- Alkoholi, narkootikumide, masendus- ja unerohutude kasutamine ei lahenda vägivallaga seotud probleeme. Arstimid aitavad sul välja tulla halvimatest situatsioonidest, aga pikapeale võivad need sinu vastu pöörduda, sest põhjustavad sõltuvust. Kui vajadki ravimeid, siis otsi alati nende kõrvale ka hingeabi.

48 Ava silmad

- Enesetapp ei ole vahend, millega elu keerulisi situatsioone lahendada ja vägivalla vastu seista.
- Kui sa ei suuda abielulahutust omaks võtta näiteks usulistel põhjustel, võib heaks lahenduseks olla lahkukolimine. See on tihti ka parim viis, kuidas meest vägivallast loobumisel aidata, ja see võib teda aidata ka endale abi otsimisel. Oled väärtuslik, oled looming. Enda sellisena nägemine eeldab enda eest hoolimist.
- Kui oled kristlik naine, pea meeles, et piibliõpetused on erinevaid tõlgendusi. Naise vabadusest ei tohi teha vanglat. Kui sind ei kohelda sinu koguduses õiglaselt, siis nii ütlegi.
- Käi sellistes kohtades ja loo selliseid inimsuhteid, mis pakuvad sulle vaimset ja praktilist tuge. Vali sõpru hoolega. Väldi inimesi, kes kipuvad sind süüdistama.
- Arenda oma enesekaitsevõimet, eriti hingelisi ja verbaalseid võimeid. Õpi avaldama ja kaitsma oma arvamusi, tundeid ja mõtteid. Harjuta end kuulama ka iseennast ja teadvustama oma vajadusi.
- Vestle lastekaitsetöötaja ja advokaadiga vägivallast, ähvardamisest ja sinule suunatud survest kohe abielulahutuse algatamisel ja hooldamisküsimuste üle arutledes, et probleemid tuleksid esile enne, kui jõutakse praktiliste sammudeni.
- Võta endale jurist, keda sa kindlalt tead sinu olukorda mõistvat ja sinu huve kaitsvat. Uuri, kas ta on samalaadseid juhtumeid ka varem lahendanud. Vaheta juristi, kui sa teda ei usalda.
- Kõikides teenuste puhul, mida kasutad, on sul alati õigus nõuda ja saada asjalikku ja austavat kohtlemist.
- Olukordades, kus sinu meelest pole sinu probleemi õigesti käsitletud või sind on sinu arvates ebaõiglaselt koheldud, võid teha märkuse või esitada kaebuse sotsiaal- ja tervishoiuosakonna juhatajale, maakonnavalitsusele, tervishoiukomisjonile, sotsiaal- ja tervishoiuministeeriumile, tervishoiuõigusturvakeskusele, õiguskantslerile või parlamendi õigusvolinikule. Tervishoiuasutustes võid võtta ühendust ka patsientide esindajaga. Asutuse personal on kohustatud sind sinu avalduse käsitlemisel abistama.

- Kuriteoohvrile võidakse maksta hüvitist nii talle kui inimesele, aga samuti tema esemetele ja omandile tekitatud kahjude eest.
- Hüvitise saamiseks on vaja ohvril teha avaldus kuriteo toimumise kohta või, kui kuritegu käsitletakse kohtus, peaks kuriteoohver nõudma hüvitust kurjategijalt. Kohus käsitleb kahju korvamist vaid siis, kui ohver või süüdistaja on esitanud kahjuhüvitusnõude.

Juriidilisi juhiseid naistele

Vägivallakuriteod

Füüsiline vägivald, mida pannakse toime mitte avalikus kohas, vaid eravaldukes, muutus Soomes ametliku süüdistuse objektiks ja karistatavaks alates 1. septembrist 1995. aastal. Võrreldes varasema perioodiga on prokurör pärast uuendust kohustatud algatama kohtuasja, isegi kui kahjukannataja ehk ohver polegi vastavat kuriteoavaldust teinud. Uuendus tähendas ohvri seisundi parandamist ka selles mõttes, et kahjukannataja kuritegusid hõlmav ühe aasta pikkune aegumisperiod eravaldukes toime pandud füüsilise vägivalda juhtumeid enam ei puuduta, vaid nüüd kehtivad normaalsed, pikemad aegumisajad.

Kui vägivallatsemise objektiks sattununa soovid vägivallatsejale tema tegude eest karistust

- Võta koheselt kuriteoavalduse tegemiseks ühendust politseiga.
- Väldi pesemist ja muud puhastamist, sest vere- ja teistel jälgedel on suur tähendus vägivallatõenditena.
- Asitõendite saamiseks mine esmajärjekorras ka arsti juurde.
- Räägi arstile juhtunust väga täpselt, sest patsiendi dokumentidesse märgitud ütlused vägivallatseja isiku ja juhtunu kohta on tähtsad tõendid.

Seksuaalkuriteod

Uued seksuaalkuritegusid käsitlevad sätted hakkasid kehtima 1. septembril 1999. aastal. Võrreldes varasematega on uued sätted varasematest märksa selgemad. Vägistamiskuriteod on jagatud kolme astmesse: vägistamine, jõhker vägistamine ja suguühtele sundimine. Vägistamine ja jõhker vägistamine on kuriteod, mis kuuluvad riikliku süüdistuse alla, kuid suguühtele sundimine on

kuritegeu, mille puhul kahjukannataja ehk ohver peab ise esitama süüdistuse hiljemalt aasta jooksul pärast kuriteost ja selle sooritajast informatsiooni saamist - muul juhul loetakse kuritegu aegunuks.

Kui oled seksuaalkuriteo ohver

- Võta kohe pärast teo toimumist politseiga ühendust.
- Käi kõigepealt arsti juures, parem, kui selle kohtuarsti juures, kuhu politsei sind saadab.
- Väldi pesemist.
- Tavaliselt pole seksuaalkuritegudel pealtnägijaid. Kui siiski mõni inimene on kohale tulnud kohe pärast kuriteo toimumist, on tema kui tunnistaja ütlustel oluline roll tõendusmaterjali hulgas.
- Tunnistajana võidakse ära kuulata ka isikut, kellele ohver on rääkinud kuriteost ja selle sooritajast juhtunu järel või hiljemgi.

Kui küsimus on suguühetele sundimises, ei saa riiklik süüdistaja süüdistust esitada, kui kannatanu ei ole seda palunud teha. Varem oli ohvril võimalus aegumisaja raames kas või mitu korda avaldus esitada ja see ka tagasi võtta. Soome kriminaalmenetlusseadus (hakkas kehtima 1. oktoobril 1997. aastal) 1. peatüki § 16 muutis senist olukorda nii, et kannatanul ei ole õigust esitada avaldust uuesti, kui ta selle juba on tagasi võtnud.

Süüdistusest loobumine

Sellest hoolimata, et ka kodus toimunud vägivalleteod kuuluvad süüdistuse alla, võib prokurör teatud juhtudel jätta süüdistuse esitamata. 1. septembril 1995. aastal kehtima hakanud kriminaal-seaduse 21. peatüki § 17 sätestab, et prokurör võib jätta süüdistuse esitamata, kui ohver "oma kindlast tahtest" lähtudes seda palub ja teiselt poolt seda süüdistuse esitamist mingi tähtis üldine või isiklik huvitatus ega kasu ei nõua. Kui ohver on politsei eeluurimise ajal teatanud, et ei nõua kuriteo sooritajale karistust, teeb prokurör praktikas tihti otsuse, et loobub süüdistuse esitamisest. Seepärast

52 Ava silmad

- Mõttele enne täpselt järele, mida ütled eeluurimisel. Kui sa ei nõua karistust, järgneb sellele tõenäoliselt kuriteo sooritaja süüdistuseta jätmine.
- Loe kirjapandud kokkuvõtte enne selle allakirjutamist hoolikalt läbi.
- Kui oled eeluurimisel teatanud, et ei nõua karistamist, aga muudad mingil hetkel meelt, siis on tähtis, et annaksid teada, et soovid nõuda kuriteo sooritajale karistust. Tee, kui võimalik, kirjalik avaldus politseile või, kui kriminaalmenetlus on juba alanud, siis asjaomasele prokuröörile.

Lähenemiskeeld

Soomes hakkas seadus lähenemiskeelu kohta kehtima 1. septembril 1999. aastal. Lähenemiskeeldu on võimalik taotleda ringkonnakohtult kas tavalise või laiendatuna. Tavaline lähenemiskeeld tähendab, et keelu all olev inimene ei tohi kohtuda, võtta ühendust või üritada ühendusevõtmist, jälitada või jälgida seda inimest, keda keeluga mõeldakse kaitsta. Laiendatud lähenemiskeeluga võib keelata ka viibimise näiteks kaitstava isiku kodu või töökoha lähedal. Ajutiselt võib lähenemiskeelu määrata ka politseiametnik.

Soome Justiitsministeeriumi töörühm esitas 23. jaanuaril 2001. aastal arvamuse, milles teeb ettepaneku täiendada lähenemiskeeldu käsitlevat seadust nn peresise lähenemiskeeluga, mis tähendab, et vägivaldselt käituva pereliikme võib seadusemuudatuse vastuvõtmise järel ühisest korterist teatud perioodiks eemaldada.

1 Millises olukorras ja kes võib taotleda lähenemiskeeldu?

Lähenemiskeeldu võib taotleda olukorras, kus näiteks endine abikaasa või endine elukaaslane vabaabielust pidevalt segab keelu taotlejat või tegutseb tema suhtes kuritegelikult. Lähenemiskeelu taotlemise eelduseks on, et keelu taotleja ja vägivaldne objekt ei ela samas majapidamises. Lähenemiskeelu andmisel eeldatakse, et on põhjust oletada, et isik, kelle vastu keeldu taotletakse, võib tulevikus sooritada kaitstava isiku vastu suunatud kuriteo või hakata mingil muul viisil tõsiselt segama keelu taotleja elu. Taotluse hindamisel võetakse arvesse ähvardaja varasemat vägivaldsust. Mõjuvaks põhjuseks võidakse lugeda juba toimunud vägivalda, aga see ei ole

eelduseks keelu kehtestamisele. Lisaks ohustatust tundvale isikule võivad keelu määramist taotleda ka prokurör ning politsei- ja sotsiaalametnik, kui isik, keda ähvardatakse, ise ei ole selleks võimeline või ei julge seda teha. Lähenemiskeeldu taotletakse politseilt või otse ringkonnakohtult.

2 Lähenemiskeelu taotlemiseks on vaja tõendeid, argumente

Praktikas ei piisa keelu saamiseks keelu taotleja kirjeldusest selle kohta, mis juhtus. Oma loole lisaks võidakse tõendina viidata esitatud avaldustele kuriteo sooritamise kohta ja võimalikele kohtuotsustele, arstitõenditele ning turvakodus viibimisele. Tõendusmaterjaliks võivad olla ka ähvardaja jäetud kirjalikud sõnumid või salvestused, nagu telefoni automaatvastajale jäetud sõnumid, mis sisaldavad ähvardamist või tülitamist. Ka tunnistajate, nagu naabrite, sõprade, sugulaste ja töökaaslaste kirjeldused võivad olla tõendusmaterjaliks.

3 Lähenemiskeelu rikkumisest teatamine

On tähtis, et lähenemiskeelu rikkumistest tehtaks alati avaldus, et lähenemiskeelu määramine täidaks oma funktsiooni ja tõesti tagaks kaitstavale isikule turvalisuse. Kui vaatad keelu rikkumistele läbi sõrmede, on oht, et määratud lähenemiskeeld võib täielikult kaotada oma tähenduse. Kõikvõimalikke tülitavaid, asjatuid telefonikõnesid, tekste ja muud vastavat materjali tuleks alles hoida. Nende tähendus võib osutada otsutavaks, kui hiljem peaks toimuma lähenemiskeelu rikkumist käsitlev kohtuprotsess.

4 Probleemsed olukorrad

Seaduse järgi ei välista lähenemiskeeld ühenduse võtmist, millel on ametlik alus ja mis on ilmselt tarvilikud. Seepärast on muuhulgas omandi jagamist ja lastega kohtumist puudutavad ühendusevõtmised tavaliselt lubatud. Probleeme tekib sellest, et lubatud suhtlemise käigus ja selle õiguse varjus hakkavad keelu objektiks olevad isikud sageli ikkagi kaitsealuseid laimama ja ähvardama.

Seepärast on tähtis, et ühiseid lapsi puudutavate kohtumiste tingimused määratakse kas lastekaitseametniku poolt kinnitatud lepinguga või kohtuotsusega võimalikult täpselt. Mida täpsemini on

54 Ava silmad

kohtumiste tingimused määratud, seda vähem on teisel vanemal põhjust ühenduse võtmiseks selle vanemaga, kelle juures lapsed elavad. Kohtumisi lastega võib korraldada isegi nii, et vanemad laste loovutamise käigus üksteisega isegi ei kohtu. Kohus võib näiteks otsustada, et lapse saab kätte ja tuuakse tagasi päevakodu vahendusel. Selline elukorraldus vähendab oluliselt kohtumistega kaasnevat tülitsemis- ja muud riski.

Lahutus ja laste eest hoolitsemine

Vägivald viib sageli vabaabieliu või abieliu lahutuseni. Ühiste laste eest hoolitsemine, elukoht, abiraha, kohtumisõigused ja ühiselu lõpetamine - võib juhtuda, et kõiki neid probleeme tuleb selle protsessi käigus lahendada. Abielulahutuse saamine ei eelda mingeid põhjendusi. Kui abielupooled ei suuda tõestada, et nad on elanud lahus viimased kaks aastat, peavad nad ootama, kuni möödub abielulahutuse saamiseks kohustuslik poole aasta pikkune järelemõtlemisaeg. Kui see aeg on täis, võib uue taotluse esitamise järel saada lõpliku abielulahutuse.

Laste eest hoolitsemise, elukoha, abiraha ja kohtumisõiguste osas on võimalik kokku leppida ja lasta leping valla lastekaitseametnikul kinnitada. Valla lastekaitseametniku kinnitatud leping on täiesti samasuguse juriidilise jõuga nagu kohtuotsus ning kuulub sundtäitmisele. Kui vanemad ei suuda kokkulepet saavutada, tuleb otsida lahendust kohtu kaudu. Lastekaitseametniku juures kinnitatud lepingu muutmine on niisama raske, kui kohtuotsuse muutmine. Seepärast on tähtis lastekaitseametniku juures kinnitatava lepingu sisu enne selle allakirjutamist täpselt läbi mõelda. Leping peab olema võimalikult täpne, detailideni üksikasjalik.

Kui see vanem, kes ei ela lapsega, jätab lapsele abiraha maksmise hooletusse, on lapsega elaval vanemal võimalik saada vallalt toimetulekutoetust.

On siiski tähtis meeles pidada,

- et abiraha saamise eelduseks on kehtiv lastekaitseametniku kinnitatud leping või kohtuotsus abiraha maksmise kohta;
- et lapsega elav vanem ei tohi kokku leppida abiraha maksmise kohustusega vanemaga sellist summat, mis jääb allapoole

toimetulekutoetuse määra (Soomes oli see 1999. aasta sügisel 637 marka lapse kohta kuus). Kui omavahel kokku lepitud elatusraha summa jääb alla selle toimetulekutoetuse määra, võib see viia selleni, et jäädakse vallalt saadavast toimetulekutoetusest ilma.

Kui naisel tekib oma majandusliku olukorra tõttu võimalus saada abiks jurist riigi kulul, on tal soovi korral võimalik valida endale ka isiklik advokaat nii kriminaalprotsessi, lähenemiskeeldu käsitleva protsessi kui ka abielulahutusega kaasnevate hooldus- ja teistegi kohtuvaidluste ajaks. Naise jaoks tasuta kohtuprotsess tähendab praktikas tegelikult seda, et advokaadile maksab palka riik.

Lepitamine kuritegude ja konfliktide puhul

Kuritegude ja konfliktide lepitamine on toiming, mille käigus vabatahtlikud lepitajad, kes küll juriidilist koolitust pole saanud, püüavad saavutada kuriteo sooritaja ja ohvri vahel kokkulepet. Lepitamisel ei tehta vägivallatseja suhtes otsust karistuse kohta, nagu kohtus, vaid lepitamise eesmärk on jõuda muuhulgas kokkuleppeni ohvrile antava hüvitise osas. Lepitamise kasutamine peredes ja paarisuhetes toimunud vägivallatsete puhul peegeldab soomlaslikku mõtlemisviisi, et toimunud vägivallast ja konfliktidest hoolimata on kokkuleppele jõudmine parem lahendus kui kriminaalõiguslik protsess ja sellest vägivalla sooritajale tulenevad tagajärjed.

Lepitamisega kaasneb oht, et vägivallatsete kriminaalne iseloom ähmastub, muutub ebaselgeks. Lepitamise käigus võib juhtuda, et ohver hakkab osalema koos vägivallatsejaga probleemi lahendusviiside otsimises, kuigi ainult vägivallatseja peaks selle eest vastutama. Lepitamine on eeskätt süüdistatava huvidest lähtuv ja tema õigusabiga liituv protsess. Paljudes maades on perevägivalla juhtumite puhul lepitamisest loobutud. Inglismaa õiguse kohaselt peab lepitusprotsessi alati alustama eriliste vestlustega ohvri ja vägivallatseja vahel.

Kuriteoohvri ja sooritaja vahel sõlmitud kokkulepe võib süüdistajale olla üks protsessi jätkamisest loobumise aluseid. Praktikas viib lepitamisel saavutatud kokkulepe tihti süüdistusest loobumise otsuseni. Kriminaalmenetluse seadus, mis hakkas kehtima 1. oktoobril 1997. aastal, annab prokurörile võimaluse protsessi mitte algatada, *kui kohtuprotsessi ja karistust peetakse üleliigseks või mõttetuks, pidades silmas sooritaja ja kahjukannataja (ohvri) vahel saavutatud lepet või sooritaja tegevust oma kuriteo mõju peatamiseks või selle kaotamiseks, sooritaja isiklikku seisundit, kuriteost tulenevaid muid tagajärgi, sotsiaal- ja tervishoiutegevusi ja muid seiku.*

Lepitamist võib soovitada politsei juba eeluurimise käigus või prokurör süüdistuse ettevalmistuse jooksul. Kui sulle soovitatakse juhtumite arutamist lepitamistoimingu kaudu, peaksid sa teadma:

- Lepitamisega ei pea nõustuma. Mõttele järele, kas vägivald sinu kallal on kuritegu, mida võib lahendada lepituse kaudu.
- Kui sulle suunatud vägivald on olnud korduv, ära nõustu lepitamisega.
- Üks või kaks vestlust lepitamisel ei suuda sinu paarisuhte vägivaldprobleemi lahendada.
- Vägivald ei lõpe iseenesest, vaid kokkuleppeid sõlmides.
- Kanna hoolt, et oleksid saanud piisavalt informatsiooni ja et saad aru lepituse mõttest, sisust ja mida lepitus tähendab muuhulgas kriminaalõiguslike tagajärgede osas sinule ja vägivaldsejale.
- Kui oled lepitamisega nõustunud, on sul õigus vestelda lepitajaga individuaalselt, nelja silma all veel enne lepitamise algust.
- Mõttele täpselt, missuguseid tingimusi pead tähtsaks, et jõuaksid leppeni. Üks tähtsamaist on nõuda, et vägivaldseja võtaks ise endale vastutuse otsida asjakohast nõu, abi või ravi.
- Sinule ei tohi esitada tingimusi või esitada soove leppe saavutamiseks. Tingimusi võib esitada vaid vägivaldalla sooritajale - just tema on rikkunud sinu õigusi ja puutumatust.
- Nõua, et vägivaldseja taotleks osalemist temasugustele mõeldud ravis ja koolituses. Vägivald ei lõpe iseenesest, ainult kokkuleppeid sõlmides.
- Nõua vähemalt poole aasta pikkust katseaega, et võiksid olla kindel, et vägivald või sellega ähvardamine ei jätku. Ära enne selle katseaja lõppemist mingil tingimusel karistusnõudest loobu.
- Kui vaja, nõua endale lepitamise juurde mõni tugiisik appi.
- Nõua kirjalikku lepet, milles vägivaldseja nõustub loobuma vägivaldast, ähvardamisest ja sinu kontrollimisest; samuti peab leppes paika panema, milliseid meetmeid hakatakse rakendama lisaks leppe tühistamisele, kui vägivaldseja rikub kokkulepet.
- Kui vägivaldseja ei järgi lepet lepitamise käigus kokku lepitatud kahjutasude maksmise osas, ei saa neid välja nõuda otse, tema arvelt summasid maha kandes. Sel juhul pead igal juhul saama kohtult otsuse, mis võimaldaks kahjutasu kätte saada.

Enne lepitamisega nõustumist mõtle veel järele, kas:

- Loodad, et sinu mees on õiglane, avameelne ja räägib tõtt ka näiteks oma varasemast vägivallast.
- Võid olla aus ja avameelne oma meest kartmata.
- Usud, et võid lepitaja vahendusel oma mehega rääkida ja nõu pidada.
- Tunned, et võid rääkida oma mehega kui võrdväärsega.
- Tunned end temaga samas ruumis olles turvaliselt.
- Võid rääkida ja nõu pidada oma mehega kartmata, et ta hakkab sind lepitamise ajal või selle järel ähvardama.
- Oled saanud juriidilist nõu niivõrd, et tunned oma õigusi ja olukorda.
- Tead, mida lepitamise ajal tehakse ja kuidas see toimub.
- Oled saanud informatsiooni teistest võimalustest, mis aitaksid sinu olukorda lahendada.
- Usud, et lepitamine on hea lahendus.

Kui sa ei suuda vastata kõigile nendele punktidele jaatavalt, peaksid võtma veel aega, et järele mõelda. Võib-olla pole lepitamine sinu jaoks siiski parim alternatiiv. Lepitamine võib tunduda kiire ja teiste valikuvõimalustega võrreldes lihtsa lahendusena. Vägivalla suhtes kiireid lahendusi siiski ei leidu. Vastutus vägivaldse käitumise lõppemise eest lasub alati ja ainult vägivaldsetsejal.

Naise põhiõigused

Sul on õigus turvalisele elule

Sul on õigus elada hirmust vabana

Sul on õigus armastada ja olla armastatud

Sul on õigus austavale kohtlemisele

Sul on õigus olla see, kes sa oled

Sul on õigus privaatsusele ja individuaalsusele

Sul on õigus oma arvamustele ja nende avaldamisele

Sul on õigus muutuda ise ja vahetada oma seisukohti

Sul on õigus öelda "ei"

Sul on õigus isiklikule rahale ja õigus seda kasutada

Sul on õigus esitada küsimusi

Sul on õigus olla inimlik - mitte täiuslik

Sul on õigus teha vigu

Sul on õigus otsustada sind ennast puudutavate asjade üle

Sul on õigus kõigile mitte meeldida

Sul on õigus seada ennast esikohale

Sul on õigus teha oma elus muutusi

Kasutatud kirjandus

Aaltio, S-L. 1999. Selonteko Naisten Tuki -projektin toiminnasta. Naisten Apu Espoossa ry.

Bowker, L.H, Arbitell, M, McFerron, J.R. 1988. On the relationship between wife beating and child abuse. Raamatus: Yllö, K. et. Bograd, M. (toim.): Feminist perspectives on wife abuse. Sage Publications. CA, U.S.A.

Furman, B & Ahola, T. 1992. Väikivaltakierteen katkaiseminen- uhri, tekijä ja verkosto. Duodecim 1992; 108 (3): 304-310.

Germain S, Mattila K, Polkunen-Gartz M-L, Törnroth C. 1978. Väikivaltavioliitossa. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hautamäki, J. 1997. Perheväikivalt. Käännekohta miehen elämissä. Mies-sakit ry. Helsinki.

Heiskanen, M. & Piispa, M. Faith, hope, battering. A survey of men's violence against women in Finland. Statistics Finland. Council for equality. Justice 1988:20. Equality between men and women. SVT. Helsinki.

Herrlin, M. (toim.) 1998. Naisten ihmisoikeuksien käsikirja. Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton Kustannus.

Hoff, L.A. 1990. Battered Women as Survivors. Routledge, London.

Husso, M. 1997. Heikkouden hetkiä parisuhdeväikivallassa. Teoksessa: Jokinen, E. (toim.) Ruumiin siteet. Vastapaino, Tampere.

Hyvinvointikatsaus-lehti 3/1998. Teemana väikivalt. Tilastokeskus, Helsinki.

Keskinen, S. 1996. Väikivaltainen avioliitto naisten omaelämäkerroissa. Naistutkimusraportteja 3/1996. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Kiviaho, P. 1998 (toim.) Puheenvuoroja naisiin kohdistuvasta väikivallasta. Tasa-arvojulkaissuja 3/98. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Kjällman P. & Kehrävu K. 1999. Väikivaltarikoksena. Julkaisematon moniste. Rikosuhripäivystys.

- Kjällman P, Lahti P, Nurmi E-L, Piikama A.** 1996. Luokattu minuus. Tietoja ja tukea rikoksen uhreille. Rikosuhripäivystys.
- Kuvaniemi, M.** 1996. (toim.) Väkivallasta vapaaksi. Naiset kertovat kokemuksistaan. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Lehtonen A. & Perttu S.** 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.
- Melkas, T.** 1998. Tasa-arvobarometri. Tilastokeskus. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Elinolot 1998:1. Sukupuolten tasa-arvo. SVT.
- NiCarthy G. & Hutt J.** (ed.) 1990. Getting Free. A Handbook for Women in Abusive Situations. Journeyman Press. London.
- Nousiainen, V.** 1993. Perheterapialiike ja feminismi. Perheterapia n:o 3/1993.
- Nousiainen, V.** 1996. Onko naiselle tilaa - kokemuksia perheväkivallasta ja terapiasta. Lehdessä: Perheterapia 3/96. Teemana perheväkivalta.
- Pekingistä Suomeen 1997. Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 1997:11. Tasa-arvotoimisto. Helsinki.
- Perheterapia-lehti 1996:12 (3). Teemana perheväkivalta. Suomen Mielen-terveysseuran Koulutus- ja perheterapiakeskus.
- Perttu, S. & Söderholm, A-L.** 1998. Väkivaltaa kokeneiden auttaminen. Opas ammattihenkilöstölle. Sosiaali- ja terveysministeriö. Oppaita 1998:1.
- Perttu, S.** 1999. Perheväkivalta auttamistyössä. Opas ammattihenkilöstölle. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 21. Helsinki.
- Ross, S.M.** 1996. Risk of Physical Abuse to Children of Spouse Abusing Parents. Child Abuse et Neglect, vol. 20, No 7, pp. 589-598.
- Sosiaaliturva-lehti 7/1999. Teemana perheväkivalta.
- Söderholm, A-L.** 1996. Naisiin kohdistuva väkivalta. Suomen Lääkärilehti 1996:51 (14).
- Varsa, H.** 1993. Sukupuolinen häirintä ja ahdistelu työelämässä: näkymätömälle nimi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja, Sarja A: Tutkimuksia 1993:1, Helsinki.

62 Ava silmad

Märkmeid

Olulised telefoninumbriid

Telefonil 112 võetakse päästeteenistuse ja kiirabi väljakutseid kogu Eestis vastu ööpäevaringselt, telefonil 110 võtab väljakutseid ööpäevaringselt vastu politsei. Helistamine nendel telefonidel on tasuta.

Usaldustelefoni number kogu Eestis on 126 ja see töötab kõigil nädalapäevadel kella 16-st kuni kella 6-ni hommikul. Ka sellel telefonil helistamine on tasuta.

Lisaks aitavad sind linnade ja maakondade kriisiabikeskused, haiglad, polikliinikud, sotsiaalmajad, sotsiaalkeskused, pere-keskused, turvakodud jne., mille kohta leiad telefoninumbreid, aadresse, teenuste kirjeldusi ja muid materjale Internetist aadressilt www.sm.ee/ohvriabi ja www.lastetugi.ee.